

1 Sparen voor de Kleine

Tegenwoordig kunt u door de bomen het bos niet meer zien, al die verschillende spaarplannen en vormen en hoe zit het met de fiscus? De ene aanbieder geeft een knuffel weg, de ander een boom, aanbieders gaan ver om u en uw kleintje binnen te halen. Het is echter wel belangrijk om eens na te denken over een goed spaarplan voor de kleine dreumes, immers studeren kost geld... en u hoopt toch uiteindelijk dat uw kleintje later kiest voor een goede opleiding.

Ieder kind heeft zo zijn eigen interesse of belangstelling. Voor de ontplooiing hiervan bestaan legio mogelijkheden. Uiteraard heeft iedere opleiding zijn eigen prijskaartje. Maar wat uw kind ook gaat studeren, u zult schrikken van de bedragen!

Want studeren kost een hoop geld en de overheid betaalt steeds minder mee. Wat gaat het straks kosten als uw kind in de collegebanken zit? Studeren is namelijk meer dan alleen de studie. Kosten zoals op kamers wonen, studentenleven, nevenactiviteiten etc. komen daar ook nog eens bij.

Voor een HBO of universitaire opleiding kunt u nu al snel denken aan zo'n € 37.000 en een MBO studie al gauw aan € 14.000. Dat zijn natuurlijk enorme bedragen.

Kinderen kosten u vandaag de dag handen vol geld. Het is daarom verstandig om uzelf al in een vroeg stadium voor te bereiden op de kosten van kleding, een scooter, studie of een rijbewijs.

Iedere aanbieder van spaarvormen heeft zijn eigen voorwaarden en beperkingen, lees deze goed alvorens u een spaarplan uitkiest. Is het geld bijvoorbeeld vervroegd opneembaar en bent u dan een boete verschuldigd? Is het gespaarde bedrag uitsluitend te gebruiken voor studie of kunt u ook doorsparen voor een eigen woning voor het kind. Allemaal vragen die van belang zijn bij het afsluiten van een spaarrekening voor uw kind.

Dus open niet klakkeloos een rekening of spaarplan bij uw eigen bank, maar ga eens goed op zoek. De kans is groot dat u elders meer rendement krijgt.

Bron: 'Kindje op komst'

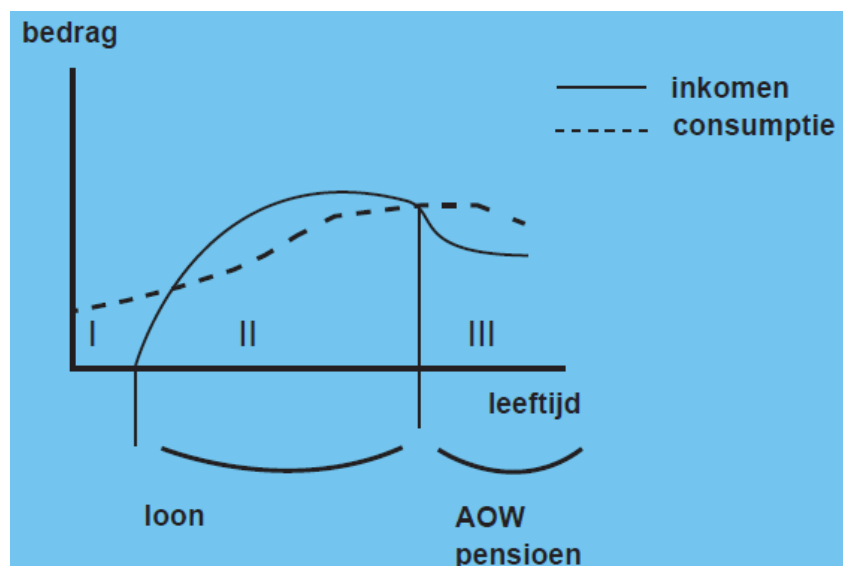
- a** Hoeveel moeten ouders per maand opzij leggen als ze in vijftien jaar € 30.000 willen sparen voor de studie van hun kind (ervan uitgaande dat ze geen rente ontvangen).

Stel je opa stort direct na je geboorte eenmalig € 5000 op een spaarrekening. De rente wordt steeds op je verjaardag bijgeschreven (rente op rente) en bedraagt steeds 5%.

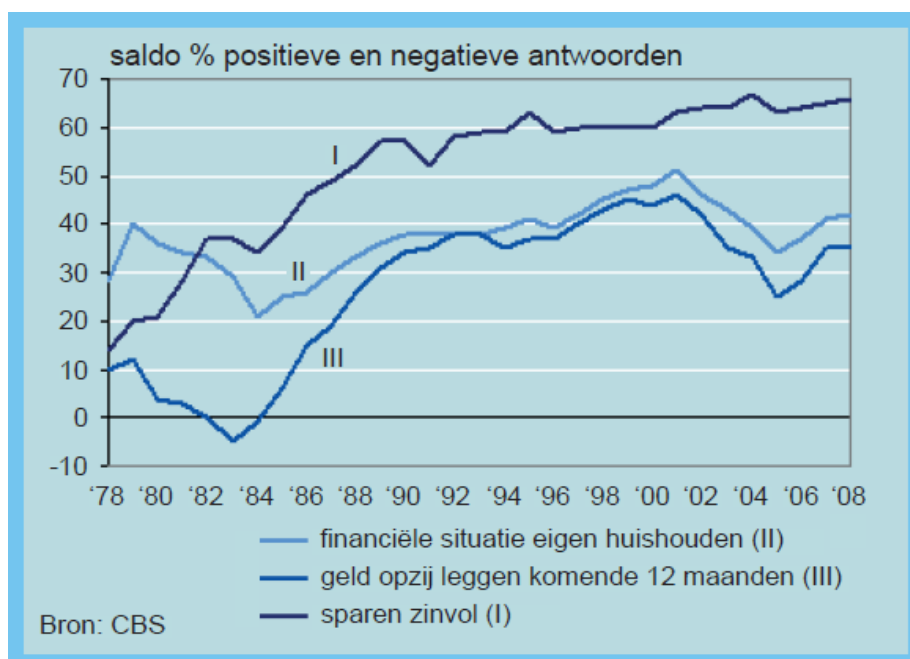
- b** Over welk bedrag kun je beschikken op je achttiende verjaardag?
c Waarom nemen veel studenten een bijbaantje?

- 2** Bestudeer onderstaande figuur. Daarin staat de gemiddelde hoogte van de consumptie en het inkomen van een mens weergegeven. Daarbij is het leven gemakshalve in drie levensfasen ingedeeld.

- a** Welke drie levensfasen zijn hier bedoeld?
b In levensfase I is een mens van anderen afhankelijk. Leg uit hoe je dat in de grafiek kunt herkennen.
c In levensfase III is een mens ook weer van anderen afhankelijk. Leg uit waarom.
d Hoe zou je er voor kunnen zorgen dat je in fase III minder afhankelijk bent van anderen.

- 3 Bestudeer onderstaande figuur. De cijfers in de grafiek zijn saldi van het percentage positieve en het percentage negatieve antwoorden”
- Hoeveel procent van de ondervraagden vond in 2008 sparen zinvol (gaven een positief antwoord)?
 - Geef een verklaring waarom meer mensen in 2007 en 2008 geld op zij legden.
 - Kun je zeggen dat in 2007 meer geld werd gespaard dan in 2005

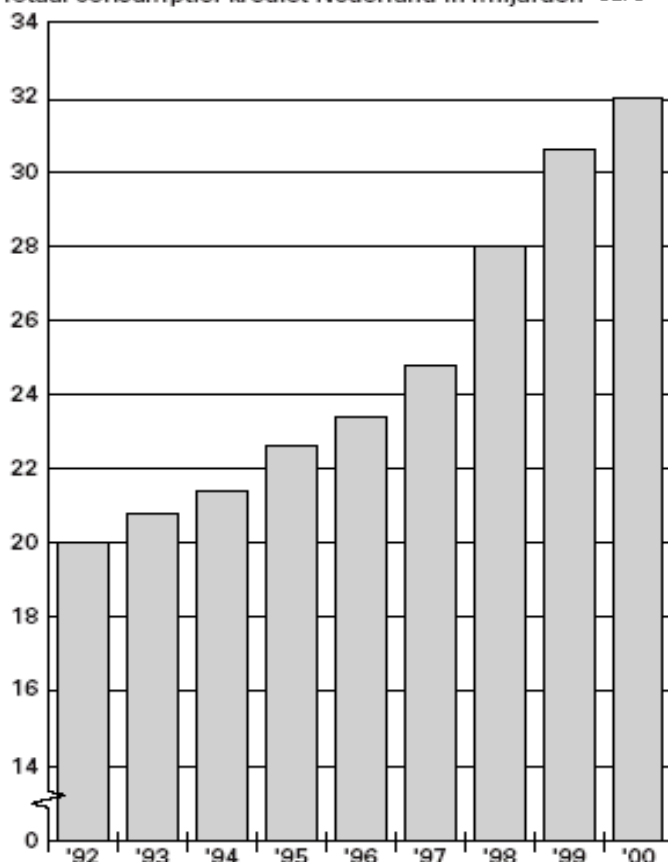

Resultaten doorlopende enquête spaargedrag (1978-2008)

- 4 **Geld lenen**
 In 1998 waren er in Nederland 6,7 miljoen huishoudens.
- Bereken het consumptief krediet (geleende bedrag) per huishouden in 1998.

Nederlander leent fors meer op zijn consumptief krediet

Totaal consumptief krediet Nederland in miljarden euro

Het CBS constateerde dat in Nederland het aandeel van doorlopende kredieten in het totaal van alle uitstaande kredieten toenam. Het aandeel van persoonlijke leningen nam juist af.

Els en Wim van der Poel hebben een salarisrekening bij de Rabobank.

Ze hadden op het laatste rekeningafschrift een debetsaldo (tekort) van € 1.524.

Op 24 maart heeft Wim zijn chipknip opgeladen met € 100.

Diezelfde dag kocht Els een nieuwe jas voor € 128. Het bedrag is gepind in de kledingzaak.

Op 26 maart heeft Wim een CD-bon van € 25 gekocht en afgerekend met zijn chipknip.

- b** Wat wordt het nieuwe saldo na verwerking van deze handelingen? Licht je antwoord toe met een berekening.

Bij het volgende rekeningafschrift zat een folder over kredieten. Els en Wim bespraken de voor- en nadelen van een doorlopend krediet. Els zei: „Bij een doorlopend krediet kan het afgeloste deel opnieuw worden opgenomen.” Wim zei: „Voor een doorlopend krediet is een onderpand vereist.”

- c** Welke van de genoemde beweringen is/zijn juist? Licht je antwoord toe.

A geen van beide beweringen; **B** alleen de bewering van Els; **C** alleen de bewering van Wim of **D** beide beweringen

Els en Wim besluiten een doorlopend krediet aan te vragen. Ze moeten daarvoor aan de bank een aantal gegevens verstrekken.

- d** Noem twee gegevens die de bank wil hebben voordat ze toestaat dat Els en Wim een doorlopend krediet krijgen.

- Mensen die veel geld lenen kunnen in de toekomst financiële problemen krijgen.
- e** Noem twee redenen waardoor deze mensen in financiële problemen kunnen komen.

In 1995 werd in Nederland voor 22,3 miljard euro geleend. Voor de indexcijfers nemen we dat jaar als basisjaar.

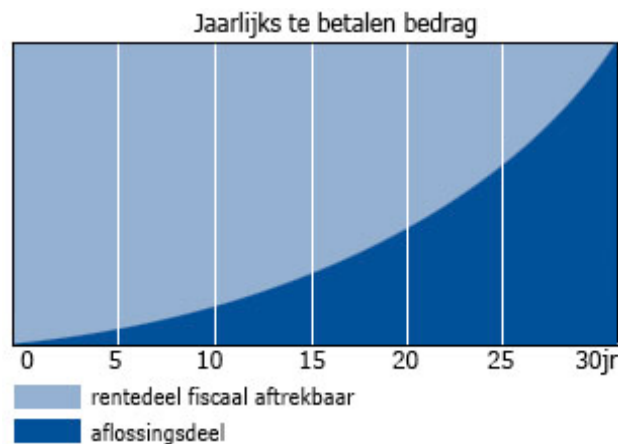
- f** Bereken het indexcijfer voor het totaal consumptief krediet in het jaar 2000.

- 5** Om het succes van een onderneming te kunnen bepalen, kun je gebruik maken van de balans en de resultatenrekening van dat bedrijf. De balans geeft op een overzichtelijke manier inzicht in de bezittingen, de schulden en het eigen vermogen van het bedrijf op een bepaald moment. De resultatenrekening geeft een schematisch overzicht van de inkomsten en uitgaven gedurende een periode en de in die periode behaalde winst (of het verlies) .

a Wat voor soort grootheden tref je aan op een balans? Motiveer je antwoord.

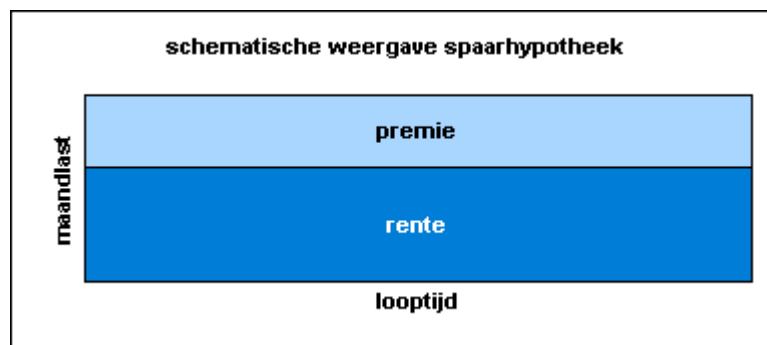
b Wat voor soort grootheden tref je aan op een resultatenrekening? Motiveer je antwoord.

- 6** Als je een huis koopt en daarvoor een hypothecaire lening wilt afsluiten, heb je verschillende mogelijkheden. Eén van de mogelijkheden is de zogenaamde annuïteitenhypothec. Je betaalt maandelijks/jaarlijks hetzelfde bedrag gedurende de hele looptijd van de afbetaling. In het begin betaal je bijna uitsluitend rente en een klein aflossingsdeel, maar naarmate je meer aflost, daalt dit rentebedrag en stijgt het aflossingsbedrag

a Leg uit waarom deze hypotheekvorm vooral in de eerste 20 jaar aantrekkelijk is.

b Voor welke groep mensen is deze vorm geschikt

De laatste jaren is de spaarhypotheek een gewilde vorm. In het schema hierboven zie je hoe een spaarhypotheek werkt.

c Beschrijf met eigen woorden de werking van een spaarhypotheek.

d Leg de volgende stelling uit:

Geld lenen kan heel veel geld kosten

7 De besparingen zijn een belangrijke economische grootheid. De besparingen hebben op verschillende manieren invloed op de economie.

a Wat verstaan economen onder sparen?

Een daling van de spaarquote, het deel van het nationale inkomen dat we sparen, kan op korte termijn leiden tot een stijging van de productie.

b Geef daarvoor de verklaring.

Op langere termijn echter kan een daling van de besparingen nadelig zijn voor de economische groei.

c Geef daarvoor de verklaring.

De omvang van de besparingen zijn onder andere afhankelijk van de inflatie(verwachtingen).

d Wordt sparen aantrekkelijker of onaantrekkelijker bij toenemende inflatie. Verklaar je antwoord.

8 *uit een krant*

Steeds meer Nederlanders beleggen in aandelen

Een van de verrassingen van de afgelopen jaren is dat Nederlanders massaal in aandelen zijn gaan beleggen. Tegenwoordig belegt 20 procent van de Nederlanders in aandelen. In 1960 was dat nog maar 5 procent. Het beleggen in aandelen is mede populair geworden door de resultaten die met spaarrekeningen behaald konden worden. Niet alleen particulieren hebben de aandelen ontdekt. Ook banken en levensverzekeringsmaatschappijen beleggen de hun toevertrouwde gelden steeds meer in aandelen. In 1960 telde de Nederlandse bevolking 11,5 miljoen mensen; eind jaren negentig 15,5 miljoen.

a Bereken de procentuele toename van het aantal Nederlanders dat in aandelen belegt.

Financiële instellingen hebben drie functies: verzorgen van het betalingsverkeer, verlenen van krediet, beheer van vermogen.

b Welke van deze drie functies is in het krantenbericht aan de orde?

Levensverzekeringsmaatschappijen zijn institutionele beleggers.

c Noem een ander voorbeeld van een institutionele belegger.

In de klas ontstaat een discussie over de vraag welke conclusie met betrekking tot de rente op spaartegoeden uit het krantenbericht getrokken mag worden.

d Welke conclusies zo je hieruit kunnen trekken? Motiveer je antwoord?

9 Laura heeft vijf jaar geleden staatsobligaties met een gezamenlijke nominale waarde van € 30.000 gekocht. Deze obligaties leveren Laura jaarlijks 4% op. De huidige rente bij de bank bedraagt 5%. Laura gaat trouwen en heeft het geld nodig voor haar

trouwerij. Jij besluit deze obligaties te kopen. Het maakt jou niet uit of je jouw geld bij de bank brengt of in deze staatsobligaties belegt. Je wil alleen maar een zo hoog mogelijke rente ontvangen.

- a Welk bedrag wil je maximaal betalen voor de staatsobligaties? Voor de eenvoud veronderstellen we dat de resterende looptijd in deze opgave geen rol speelt.
- b Wat is dan blijkbaar de huidige koers van deze vijf jaar oude staatsobligaties.
- c Wanneer kan Laura winst maken op haar obligaties?

- 10 In het begin van deze eeuw was er in Europa sprake van een ongunstige economische ontwikkeling. Er had nauwelijks stijging van de koopkracht plaatsgevonden. En ook was er een afnemend vertrouwen van de consumenten in de economie. De ECB kan een rentebeleid voeren met het oog op deze economische ontwikkeling.

- a Leg uit hoe een renteverlaging de economie positief kan beïnvloeden.

Een renteverandering heeft invloed op de woningmarkt. In Nederland worden hypothecaire leningen meestal voor een langere tijd vastgelegd.

- b Behoren hypothecaire leningen tot de geldmarkt of de kapitaalmarkt? Verklaar je antwoord.
- c De rente op hypothecaire leningen daalde tot onder de 7%. Welke invloed kan een rentedaling hebben op de prijs van koopwoningen. Verklaar je antwoord.

In die periode bleek dat de kredietverlening door banken sterk toenam.

- d Leg uit dat toenemende kredietverlening kan wijzen op een verslechterende economie.

Stel dat de nominale rente in het land daalde, terwijl de reële nauwelijks veranderde.

- e Onder welke voorwaarde blijft de reële rente gelijk als de nominale rente daalt.

11 Lening bij IB-groep

Naast de basisbeurs kunnen studenten ook gebruik maken van de mogelijkheid van een aanvullende lening. Dit betreft een speciale leenregeling voor studenten waarmee zij extra financiële ruimte kunnen creëren. Bij de IB-groep kan naast de basisbeurs afhankelijk van de woonsituatie (uitwonend of thuiswonend) en afhankelijk van het inkomen van de ouders maximaal 819,40 euro per maand worden geleend.

Voordelen lenen bij IB-groep

Naast de basisbeurs en de eventuele aanvullende beurs, kan zonder veel eisen extra bijgeleend worden. De rente die de IB-groep hanteert is bijzonder laag, rond de 4% (2007: 3,7%). Dit betekent een verschil van bijna 10% in vergelijking met rood staan op een studentenrekening.

Een ander voordeel van lenen bij de IB-groep zelf, is dat gewacht mag worden met terugbetalen tot na de studie en dat de aflossingsbedragen worden bepaald aan de hand van het inkomen. Dit betekent dat indien de student niet meteen na de studie een goede baan kan vinden, hij niet meteen geconfronteerd wordt met hoge aflossingsbedragen voor de studentenlening.

Nadelen lening bij IB-groep

Het belangrijkste nadeel van lenen bij de IB-groep is dat er alleen een maandelijks bedrag kan worden geleend, maximaal ongeveer 800 euro. In de praktijk kan dit problemen geven, omdat je bij een grote onverwachte uitgave meerdere maanden achter elkaar moet lenen om dit bedrag bij elkaar te krijgen. Om een bedrag van 5000 euro te lenen, is meer dan een half jaar lenen nodig.

Indien de student snel een groot bedrag wil lenen, kan de IB-groep hier geen oplossing voor bieden en is rood staan op de studentenrekening of een studentenlening bij de bank een betere oplossing

(Bron: www.lenenstudent.nl)

- a Wat is het grote voordeel voor een student om bij de ib groep geld te lenen ?
- b Waarom zou een student zoveel geld kunnen lenen.

Student Jan Krediet leent gedurende vier jaar het maximale bedrag.

- c Hoeveel heeft hij dan geleend ?
Stel dat te betalen rente (4%) steeds wordt berekend over de schuld op het eind van het jaar en dat deze renteschuld steeds bij het geleende geld wordt opgeteld. Over dit rentebedrag hoeft Jan niet weer rente te betalen.
- d Wat is zijn schuld na afloop van de vier jaar, uitgaande van het maximale leenbedrag. Welk probleem kan Jan in de toekomst ervaren?

Een handige economie student leent het maximale bedrag, terwijl hij geheel wordt onderhouden door zijn ouders. Hij gaat met het geleende bedrag beleggen op de aandelenbeurs.

- e Welk voordeel denkt de student te behalen ?
- f Welk risico loopt hij ?

- 12 Stel je hebt € 5.000 en je belegt dit op de volgende wijzen. Bereken in elk van die gevallen hoeveel rente je uiteindelijk hebt ontvangen (in hele euro's).
- a Je zet dit geld voor 4 jaar vast tegen een rente van 3,5%.
 - b Je zet dit geld voor 3 jaar vast tegen een rente van 6%.
 - c Je zet dit geld voor 6 jaar vast tegen een rente van 7,5 procent.

13 Kom in actie tegen woekerpolis!

Lees de tekst hieronder en beantwoord daarna de volgende vragen.

Miljoenen mensen in Nederland – dus waarschijnlijk ook u – hebben een beleggingsverzekering. Recent is bekend geworden dat een groot deel van de premie die u betaalt – gemiddeld 40 %! – helemaal niet wordt belegd, maar door de verzekeringsmaatschappij als kosten wordt ingehouden. Hierdoor is het mogelijk dat het geld dat u straks nodig heeft om uw hypotheek af te lossen of uw pensioen aan te vullen, er niet (meer) is. Intussen spreken we nu ook wel van de woekerpolisaffaire. Grote groepen mensen zijn hierdoor gedupeerd.

Nederlandse verzekeraars hebben sinds begin jaren '90 naar schatting circa 6,5 miljoen beleggingsverzekeringen verkocht. Circa 4,1 miljoen huishoudens hebben één of meer van deze producten. In 2006 is er door polishouder gezamenlijk circa € 16 miljard(!) aan premie betaald op beleggingsverzekeringen. De verzekeringen waren in de jaren '90 zeer populair vanwege de fiscale voordelen en het gunstige beursklimaat in die jaren. Hierdoor konden verzekeraars hun klanten in offertes en brochures hoge rendementen en uitkeringen voorspiegelen.

Bron: www.woekerpolisclaim.nl

- a Wat wordt bedoeld met de term 'woekerpolis'?
- b Wie verkochten deze polissen?
- c Waarom kochten zoveel mensen een (woeker)polis, ze hadden hun geld toch ook

- gewoon op de bank kunnen zetten?
- d Waarom is er hier sprake van misleiding door de aanbieder?
 - e Geef aan wat bedoeld wordt met de zin: 'resultaten uit het verleden bieden geen garantie voor de toekomst'.

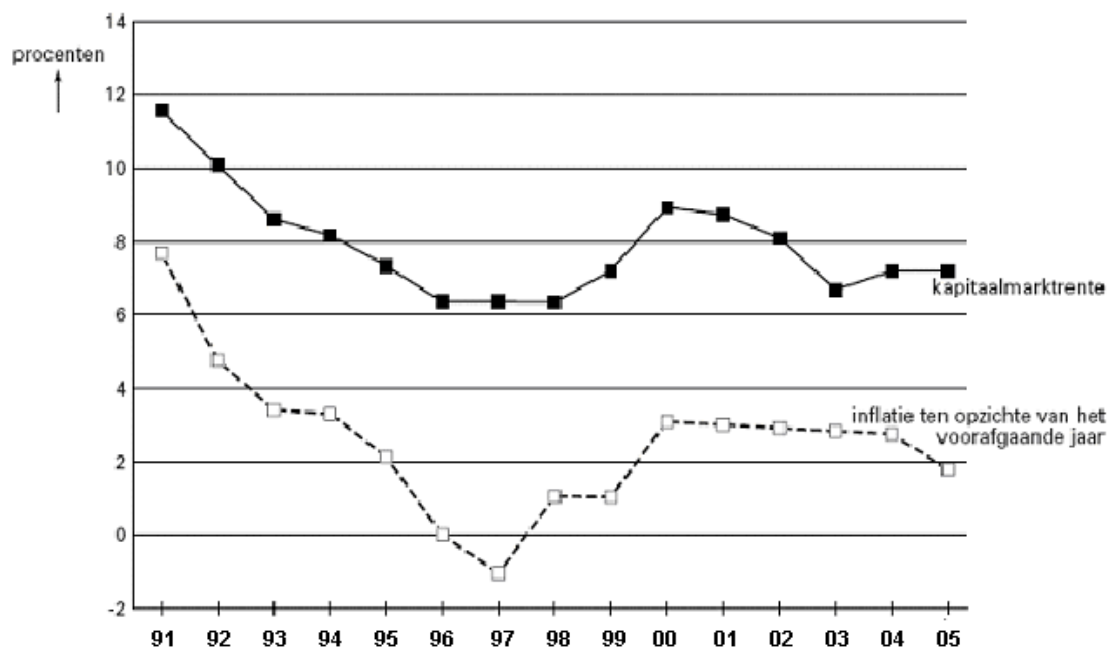
14 De situatie op de vermogensmarkt en de ontwikkeling van de inflatie hebben invloed op de rentestand. Omgekeerd heeft de rentestand invloed op de inflatie en de vermogensmarkt. De vermogensmarkt kan worden opgedeeld in de geldmarkt en de kapitaalmarkt. Een voorbeeld van een vermogenstitel die op de kapitaalmarkt wordt verhandeld, is een hypotheecaire lening.

- a Waarop is het onderscheid tussen de geldmarkt en de kapitaalmarkt gebaseerd?
- b Noem twee andere voorbeelden van vermogenstitels die op de vermogensmarkt worden verhandeld.

Het rentepercentage is niet van alle hypotheecaire leningen hetzelfde. De hoogte van het rentepercentage is onder andere afhankelijk van de termijn waarvoor het rentepercentage is vastgelegd. Deze rentevaste periode is van sommige hypotheecaire leningen zelfs 20 jaar.

- c Is het rentepercentage van hypotheecaire leningen in het algemeen hoger of lager naarmate de rentevaste termijn langer is? Verklaar het antwoord.

In de figuur staat de ontwikkeling van de kapitaalmarktrente en de inflatie van een land in de periode 1991-2005 weergegeven.

Uit de figuur kan worden afgeleid dat de kapitaalmarktrente en de inflatie met elkaar in verband staan.

- d Is de reële kapitaalmarktrente in 1997 ten opzichte van 1996 is gestegen, gedaald of gelijk gebleven? Verklaar het antwoord met behulp van de figuur.

15 Goedkoop geld en inflatie in Europa

Iemand heeft ooit gezegd: 'Geld is altijd schaars. En als het niet schaars meer is, dan is het geen geld meer.' De afgelopen dagen is het geld heel wat minder schaars geworden in Europa. Hoe lang is ons geld nog geld? En wat is het alternatief?

Vorige donderdag verlaagde de Europese Centrale Bank de rente met nog eens een half procent, tot 1,5%. Heel wat commentatoren verwachten dat het gauw naar de één procent zal dalen. Het geld in Europa wordt met andere woorden kunstmatig goedkoper gemaakt, waardoor banken het makkelijker krijgen om leningen uit te schrijven - leningen die uit het niets (zonder dekking van gespaard kapitaal) worden gecreëerd. Het onvermijdelijke gevolg is een nog sterkere stijging van de geldhoeveelheid in de economie. Nog meer inflatie dus. Daarnaast stimuleren allerlei overheidsherstelprogramma's, die de geldhoeveelheid ook doen groeien, ook de inflatie, waarbij de staatsschuld eveneens sterk oploopt. In IJsland is de inflatie al opgelopen tot 17%.

(bron: *Tuur demeeester*, 8 maart 2009)

- a Waarom zijn "leningen uit het niets" een groot risico op inflatie?

De overheid pompt massaal geld in de economie om de krediet- en economische crisis te bestrijden.

- b Welk probleem werpt dit op termijn op?

Om de schulden te kunnen betalen, kan een overheid in de verleiding komen om geld bij te drukken.

- c Leg uit waarom dit voor de schuldenaar voordelig is

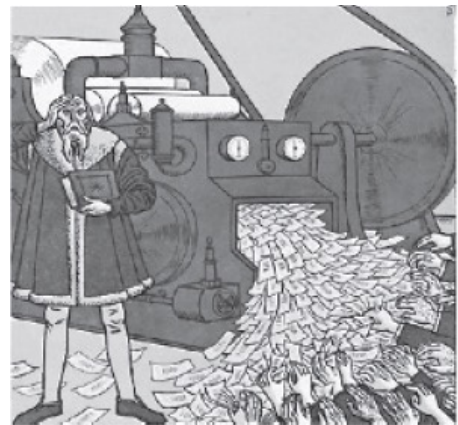
Een klassiek wapen om de economische crisis te bestrijden is de rente te verlagen.

- d Leg uit hoe een renteverlaging de crisis kan bestrijden.

In Engeland is de rente al gedaald tot 0,5%. Het pond is bijna gratis geworden.

- e Als een renteverlaging niet meer werkt is geld bijdrukken een oplossing. Het grote gevaar is hyperinflatie. Waarom is hyperinflatie de doodsteek voor het geld.

- f Leg uit welk gevolg dat kan hebben op het nationaal product van een land.

Bankbiljet en cartoon uit Weimar (Duitsland) 1922-1923

- 16 Bereken de geldontwaarding indien de prijzen met:

- a 10% stijgen
- b 100% stijgen
- c 1000% stijgen

- 17 Lees onderstaande tekst en beantwoord dan de volgende vragen.

uit een *krant*: **Eigen huis een goudmijn**

In Nederland is het kopen van een huis met een hypothecaire lening vaak financieel aantrekkelijk. Dat komt onder andere doordat hypotheekrente een aftrekpost is bij de inkomstenbelasting. Door het in Nederland gehanteerde progressieve stelsel van inkomstenbelasting kan de netto-rentelast* dalen als het inkomen stijgt. Ook inflatie kan huiseigenaren met een hypothecaire lening voordelen opleveren. Het rentepercentage van de lening ligt een aantal jaren vast terwijl het inkomen wordt aangepast aan de inflatie. De reële rente kan zelfs negatief zijn. Gemiddeld genomen houdt de stijging van de prijs van koopwoningen gelijke tred met de inflatie.

* netto-rentelast: rentelast na aftrek van belastingvoordeel.

- a Zal het aandeel van de bruto-rentelasten in het inkomen van huiseigenaren met een hypothecaire lening bij inflatie – uitgaande van het krantenbericht – toenemen, afnemen of gelijk blijven? Citeer de zin waaruit dat blijkt.
- b Leg uit dat de netto-rentelasten voor huiseigenaren met een hypothecaire lening – uitgaande van het krantenbericht – kunnen dalen als het inkomen stijgt.
- c In welk geval is er sprake van een negatieve reële rente?

Jansen heeft een huis waarvan op 1 januari 2007 de waarde € 200.000 bedroeg. De inflatie bedraagt 2,4% per jaar.

- d Bereken de waarde van het huis van Jansen op 1 januari 2010 als die waarde gelijke tred houdt met de inflatie.
- e Leg uit dat inflatie – uitgaande van het krantenbericht – de huiseigenaar met een hypothecaire lening een vermogensgroei oplevert.

18 Lees eerst de tekst hieronder en beantwoord dan de volgende vragen.

In een land zijn in september de prijzen volgens voorlopige cijfers 27% gestegen ten opzichte van de voorafgaande maand. Dat heeft het Centraal Bureau voor de Statistiek van dat land bekendgemaakt. Het is het hoogste inflatiecijfer op maandbasis sinds februari 2002. De waardedaling van het geld lijkt niet te stoppen. In augustus waren de prijzen met 15% gestegen, in juli met nog maar met 0,2%. Volgens een rapport van het ministerie van Financiën zou de inflatie op twaalfmaandbasis in december kunnen stijgen tot 210%.

- a Waarom betekent een inflatie van 27% niet dat het leven in dit land voor elke consument 27% duurder is geworden?
- b Wat betekent een inflatie van 27% dan wel?
- c Bereken met hoeveel procent de prijzen in de maanden augustus en september samen zijn gestegen. Geef je antwoord in één decimaal nauwkeurig.

Een hoge inflatie gaat meestal gepaard met een hoge rente. Toch kan de reële rente voor spaarders negatief zijn.

- d Noem een reden waarom een hoge inflatie meestal gepaard gaat met een hoge rente. Gebruik in je antwoord in elk geval de woorden spaarders en vergoeding.
- e Wat kun je opmerken over de inflatie als de reële rente negatief is?
- f Leg uit waarom een negatieve reële rente op lange termijn ongunstig kan zijn voor de economische groei.

19 Van een land zijn de volgende gegevens bekend:
Consumentenprijsindex met basisjaar 2004

2006	119,1
2010	123,9

In 2006 was van een modaal gezin was het inkomen € 20.000 per jaar.

In 2010 was dat inkomen gestegen tot € 24.500 per jaar.

- a Bereken de stijging van het prijspeil in de periode 2006-2010
- b Bereken hoeveel procent dit gezin in de periode 2006-2010 er nominaal op vooruit is gegaan.
- c Bereken hoeveel procent dit gezin in de periode 2006-2010 er reëel op vooruit is gegaan.

Van tijd tot tijd verlegt men het basisjaar.

- d Leg uit waarom men dit doet.

20 De horeca krijgt de rekening gepresenteerd

In 2002 krijgt de horeca veel kritiek op haar prijsbeleid. Terwijl de consumentenprijsindex (CPI) dat jaar met 3,6% stijgt ten opzichte van 2001, gaat de prijsstijging in de horeca daar ver bovenuit. Voor een deel is dit terug te voeren op sterk gestegen arbeidskosten in de horeca. Ook is het een reactie op twee opeenvolgende jaren van afnemende winstgevendheid. Het publiek denkt dat de horeca de invoering van de euro aangrijpt om de prijzen fors te verhogen.

consumentenprijsindex (CPI) in 2002		
	wegingsfactor	prijsindex (2001 = 100)
horeca	5,521
overige	94,479	103,4

- a Bereken de prijsindex 2002 voor de horeca, zoals die in de eerste tabel moet staan.

Terwijl het volume van de totale consumptieve bestedingen in 2002 stijgt, daalt het volume van de bestedingen van consumenten in de horeca. Het bedrijf Horeca en Catering verklaart dat deze volumedaling wordt veroorzaakt door de teruglopende economische groei. Een econoom trekt deze verklaring in twijfel en zegt: "De horeca krijgt gewoon de rekening gepresenteerd van haar eigen prijsbeleid."

- b Citeer het fragment uit de tekst, dat de econoom kan gebruiken als argument *tegen* de verklaring van het bedrijf.

(Vwo totaalvak 2004-II-1, ingekort)

21 De CPI gewogen

Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) meet de inflatie in Nederland door middel van de consumentenprijsindex (CPI). De CPI wordt berekend met behulp van wegingsfactoren en partiële prijsindexcijfers, zoals in een sterk vereenvoudigde versie voor 2001 is weergegeven in tabel 1. In tabel 2 staan voor de jaren 2002, 2003 en 2004 de CPI en de indexcijfers voor het nominale inkomen van een gemiddeld huishouden.

Tabel 1

consumentenprijsindexcijfer 2001 (2000 = 100)		
uitgavengroep	wegingsfactor	prijsindexcijfer
voeding, dranken, kleding en schoeisel	25,0	105,4
huisvesting, vervoer en communicatie	44,6	104,0
recreatie, cultuur en overige	103,4
totaal CPI	100,0

Tabel 2

(2000 = 100)	2002	2003	2004
CPI	107,6	110,7	113,0
nominaal inkomen gemiddeld huishouden	112,9	115,0	116,0

De CPI kan gezien worden als een benadering van een index van de kosten van het levensonderhoud. Dat de CPI geen exacte maat is voor de index van de kosten van het

levensonderhoud, heeft onder andere te maken met het bestaan van een substitutie-effect en een kwaliteitseffect.

Het substitutie-effect ontstaat doordat in geval van prijsstijging de consument overstapt op een relatief goedkoper product. Het kwaliteitseffect ontstaat doordat de prijzen van sommige goederen weinig stijgen terwijl de kwaliteit wel sterk verbetert. Computers en mobiele telefoons zijn voorbeelden van dergelijke goederen. Het CBS voert nu bij de berekening van de CPI aanpassingen uit die zo goed mogelijk corrigeren voor deze twee effecten.

- a Bereken de CPI voor 2001.
- b Bereken met hoeveel procent de koopkracht van een gemiddeld huishouden in 2003 verandert ten opzichte van 2002.
- c Leg aan de hand van het kwaliteitseffect uit waarom inflatie op basis van een niet-gecorrigeerd CPI hoger zou uitvallen dan de werkelijke stijging van de kosten van levensonderhoud.

Bij de bepaling van de CPI was het vóór 2005 gebruikelijk elke vijf jaar een nieuw budgetonderzoek uit te voeren en het basisjaar te verleggen. In 2005 spreekt het CBS het voornemen uit dit elk jaar te doen.

- d Leg uit dat door een jaarlijks budgetonderzoek het minder noodzakelijk wordt de CPI te corrigeren voor het substitutie-effect.

Vwo eindexamen 2009 opgave 7

- 22 Uit een krant (augustus 2000):

Economie op volle toeren wakkert inflatie aan

In de eerste vijf maanden van 2000 is de consumentenprijsindex (CPI), de maatstaf voor de inflatie in Nederland, flink gestegen. Voor 2001 wordt zelfs een verdere toename van de inflatie verwacht. Oorzaak hiervan is de belastingherziening: de directe belastingen (zoals de loonbelasting en de winstbelasting) worden verlaagd en de indirecte belastingen (BTW en milieubelastingen) worden verhoogd. Daarnaast wordt verwacht dat door de krapte op de arbeidsmarkt de loonstijging in 2001 hoger zal gaan uitvallen dan in 2000.

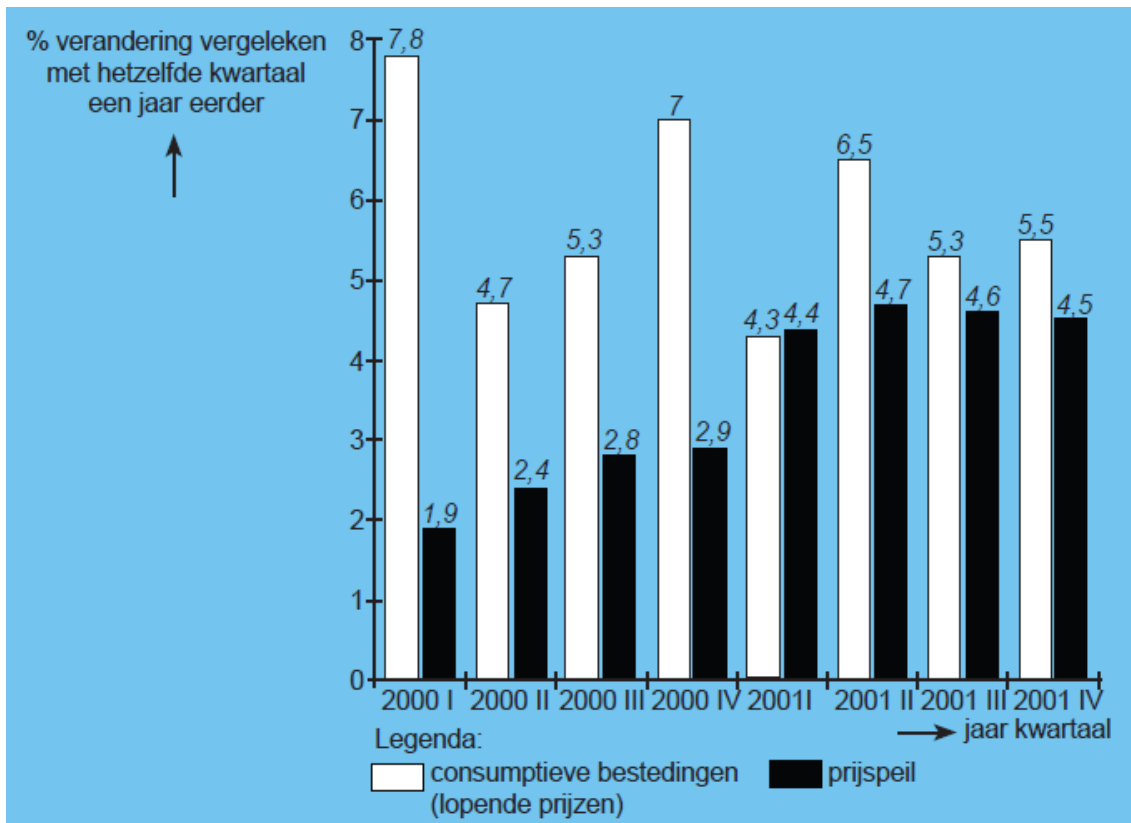
Voor 2001 wordt gehoopt op een koersontwikkeling van de euro ten opzichte van de dollar die de inflatie afremt.

- a Leg uit dat een verlaging van de directe belastingen tot bestedingsinflatie kan leiden.
- b Leg uit dat een krappe arbeidsmarkt tot extra loonstijgingen kan leiden.
- c Werd gehoopt op een daling of op een stijging van de koers van de euro in 2001? Verklaar het antwoord.

(Havo totaalvak 2002-II-8)

- 23 **Stagflatie**

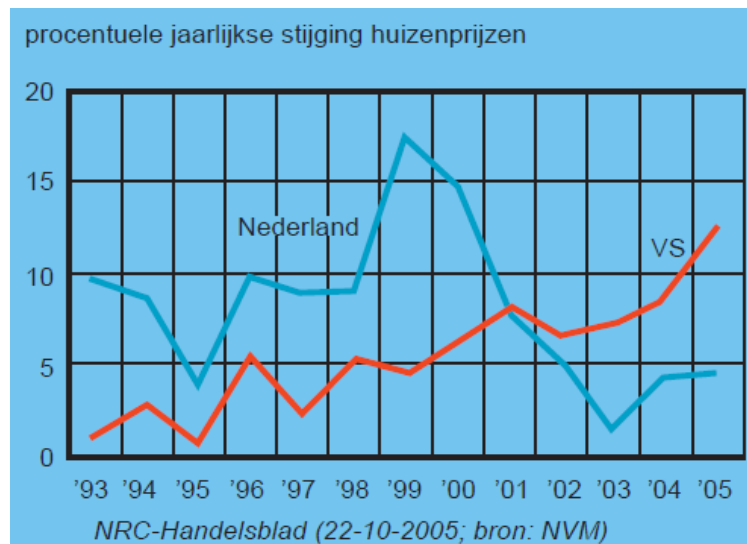
In 2001 groeide de Nederlandse economie aanzienlijk minder hard dan in 2000 en dreigde er zelfs een recessie. Desondanks steeg het prijsniveau in 2001 aanzienlijk sneller dan in 2000. De inflatie in Nederland lag daarmee hoger dan in de overige landen van de Europese Unie. Deze combinatie van stagnerende economische groei en oplopende inflatie wordt door economen aangeduid met de term stagflatie. De stagflatie werd weerspiegeld in de ontwikkeling van het volume van de consumptieve bestedingen.

- a Waaraan kun je in de figuur zien dat de Nederlandse economie in 2001 minder hard groeide dan in 2000.
- b Op welke wijze beïnvloedt een oplopende inflatie de export van Nederlandse exportbedrijven.
- c Waarom zal een oplopende inflatie de import doen toenemen?
- d Bereken de gemiddelde prijsstijging in 2001 ten opzichte van 2000.
- e In welke jaren daalden de consumptieve bestedingen? Verklaar je antwoord.

24 Bestudeer onderstaande grafiek.

- a In welke van beide landen waren rond de eeuwwisseling de prijzen van huizen hoger: in Nederland of in de VS? Licht je antwoord toe!
- b In welke periode zijn in Nederland de prijzen sterk gedaald? Licht je antwoord toe!

- 25** De executiewaarde van een woning klinkt eng. Toch is het belangrijk om te weten wat de executiewaarde is voor je hypothecaire lening. Het bepaalt namelijk voor een groot de hoogte van het bedrag dat je kunt lenen voor een woning.
- a** Leg deze stelling uit

In sommige landen kun je een hypothecaire lening afsluiten voor maximaal de executiewaarde. Je moet dan met een flink bedrag aan eigen geld over de brug komen

b Wat is hiervan het voordeel?

In de praktijk levert bij gedwongen verkoop een huis de verkoper zelfs minder op dan de executiewaarde.

- c** Verklaar waarom?

In Nederland is het gebruikelijk om tot 125% van de executiewaarde te lenen. Je moet dan wel aan bepaalde voorwaarden voldoen.

- d** Noem twee mogelijke voorwaarden.

- 26** Frank en Korrie Huis in 't Veld hebben hun eerste huis gekocht. Ze hebben er voor gekozen een makelaar in te schakelen voor de bemiddeling.

Personen	
geboortedatum Frank	25-05-1955
burgerlijke staat	gehuwd
inkomen Frank	€ 36.450 per jaar
inkomen Korrie	€ 0
Woning	
koopsom woning	€ 181.000 k.k.*
overdrachtsbelasting	6% van de koopsom
WOZ-waarde woning	€ 134.400
nota van de notaris (incl. BTW)	koopakte huis : € 966 kadaster : € 450 hypotheekakte : € 325
hypothecaire lening	€ 102.000
afsluitprovisie hypotheek	1% van het hypotheekbedrag

* k.k. = kosten koper

koopsom (k.k.)	percentage voor bemiddeling	minimumbedrag
tot € 125.000	1,50%	€ 1.250
van € 125.000 tot € 500.000	1,25%	€ 1.875
vanaf € 500.000	1,00%	€ 6.250
1) <i>alle bedragen exclusief 19% BTW</i>		

- a Hoeveel moesten zij aan de makelaar betalen voor zijn bemiddeling? Licht je antwoord toe met een berekening.

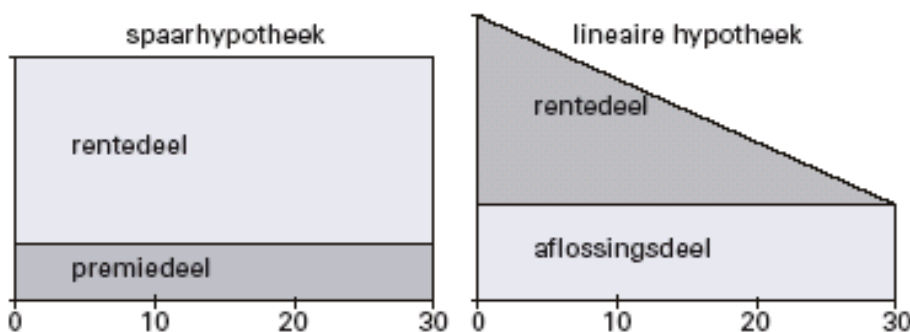
Bij de koopsom van de woning staat k.k.: dat betekent 'kosten koper'. Er komt nog ongeveer 10% bij de koopsom voor verplichte kosten. Daaronder vallen **niet** de kosten die Frank en Korrie maken voor de hypothecaire lening en voor de makelaar.

- b Zijn de kosten koper voor Frank en Korrie méér of minder dan 10% van de koopsom? Laat de berekening zien.

Frank en Korrie konden het koophuis gedeeltelijk met eigen geld betalen. Even hebben zij getwijfeld of zij voor het resterende bedrag een persoonlijke lening of een hypothecaire lening zouden afsluiten. Uiteindelijk kozen ze voor een hypothecaire lening.

- c Noem twee redenen voor mensen om te kiezen voor een hypothecaire lening en niet voor een persoonlijke lening.

Frank en Korrie moesten een keuze maken uit de vele soorten hypotheek. Na bestudering van de verschillen tussen allerlei hypotheekvormen, bleven er voor hen nog twee soorten over:

Over 15 jaar wil Frank stoppen met werken. Ook houden ze rekening met Frank's leeftijd. Ze kiezen voor de lineaire hypothek.

- d Verklaar waarom Frank en Korrie **vanwege de bovenstaande redenen** kiezen voor de lineaire hypothek en niet voor de spaarhypothek.

Overlijdensrisicoverzekering

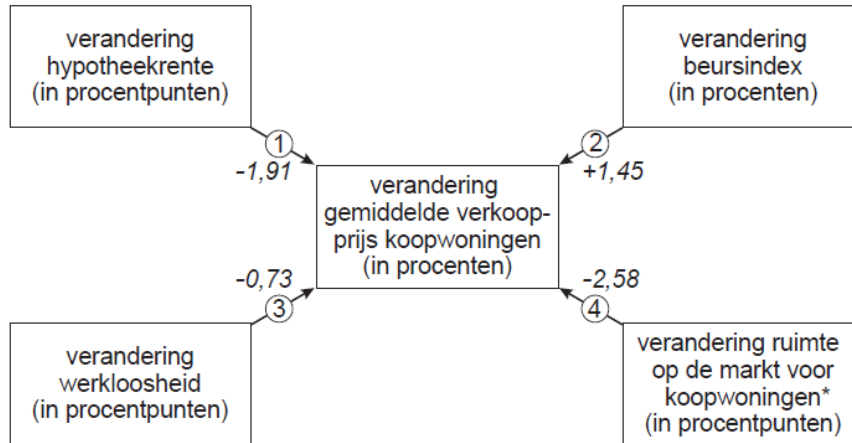
Hiermee kunt u zowel overlijdensrisico als de gevolgen van arbeidsongeschiktheid dekken. Mocht u voor de einddatum van de hypothek komen te overlijden, dan wordt een bedrag uitgekeerd waarmee de gehele of een gedeelte van de hypothek kan worden afgelost. Het verzekerde bedrag hoeft niet gelijk te zijn aan de (aankoop)waarde van de woning.

Frank en Korrie sluiten een overlijdensrisicoverzekering af. Ze sluiten die verzekering, met een looptijd van 30 jaar, **alleen** af op het leven van Frank.

- e Waarom sluiten Frank en Korrie de overlijdensrisicoverzekering **alleen** op het leven van Frank af?

27 Huis te koop

De prijs van koopwoningen in een land wordt door verschillende factoren beïnvloed. In onderstaande figuur wordt een overzicht gegeven van vier van deze factoren. De getallen naast de pijlen geven aan hoe sterk het betreffende verband is (ceteris paribus). Zo leidt een stijging van de werkloosheid met 1 procentpunt tot een daling van de gemiddelde verkoopprijs van koopwoningen met 0,73 procent (pijl 3).

* De ruimte op de markt voor koopwoningen wordt in dit land gemeten als:

$$\frac{\text{aantal aangeboden koopwoningen per jaar}}{\text{aantal verkochte koopwoningen per jaar}} \times 100\%.$$

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de ontwikkeling van de in bovenstaande figuur weergegeven factoren.

	2004	2005
hypotheekrente	5,9%	5,3%
werkloosheid	2%	3%
beursindex	380	380
aantal aangeboden koopwoningen	357.370	371.330
aantal verkochte koopwoningen	337.140	355.680

- Verklaar het door pijl 1 weergegeven verband.
- Leg uit hoe een toename van de werkloosheid kan leiden tot een daling van de gemiddelde verkoopprijs van koopwoningen, zowel via de vraagkant als via de aanbodkant van de markt voor koopwoningen.
- Bereken op basis van de gegevens de gemiddelde verkoopprijs van een koopwoning in 2005.

Verder onderzoek laat zien dat in de hoofdstad van dit land de sterkte van de beschreven verbanden afwijkt van de rest van dit land. In dit onderzoek wordt gesteld: "Omdat in de hoofdstad de aanwezigheid van relatief veel bedrijven de arbeidsmarkt flexibeler maakt dan in de rest van het land, ligt voor de hoofdstad het getal dat de sterkte weergeeft van het verband bij pijl 3 dicht bij nul."

- Verklaar deze stelling.

28 Lees onderstaande tekst

Drees junior zei het al: de AOW wordt onhoudbaar

Al een kleine 25 jaar geleden voorzag een commissie onder leiding van oud-minister Willem Drees junior problemen met de AOW. Deze ouderdagvoorziening zou niet houdbaar zijn als steeds minder werkenden de uitkering voor steeds meer ouderen op zouden moeten brengen.

Het kabinet wilde een paar jaar geleden beginnen wat te doen aan het AOW-probleem door een overschot op de begroting te creëren, een spaarpotje voor de zwaardere tijden.

Nu dat niet meer lukt, komt de verhoging van de AOW-gerechtigde leeftijd, waar Drees midden jaren tachtig al voor pleitte, alsnog op de politieke agenda. Een verhoging met een maand per jaar vanaf 2011 zorgt ervoor dat iemand die in 1964 geboren is uiteindelijk op zijn 67ste recht op AOW krijgt.

De overheidsfinanciën zouden er met een dergelijke maatregel opeens veel gezonder uitzien. Na 2011 komt geld vrij, dat nu in de projecties voor het begrotingsbeleid nog naar de AOW gaat. Dat geld kan al eerder worden ingezet, zo wordt in het kabinet gedacht. En zo krijgt Drees door omstandigheden, die ook hij niet kon voorzien, alsnog gelijk.

(Bron: Trouw 13-02-09)

- a Vertel in eigen bewoordingen waarom er een “AOW-probleem” bestaat.
- b Leg uit welke oplossing politici en economen voor dit probleem zien.

- 29 Vul de ontbrekende woorden in en maak op die manier een goed lopende tekst, waarmee je duidelijk kan maken, hoe een levensverzekering werkt bij het afsluiten van een hypothecaire lening op basis van die levensverzekering. Kies daarbij uit de woorden, die onder de tekst staan genoemd.

Het principe van de hypotheek op basis van een levensverzekering is dat u niets (1). Aan deze hypotheekvorm is namelijk een zogenoemde (2) verzekering gekoppeld, die uitkeert als u in (3) bent op de einddatum van de hypotheek of als u (4) vóór die datum. Gedurende de hele (5) betaalt u rente over de volle (6). De premie voor de verzekering bestaat uit een spaarpremie en een (7). Met de eerste bouwt u een spaarkapitaal op waarmee u aan het (8) van de looptijd de hypotheek aflost. Ervan uitgaande dat u het volledige overlijdensrisico heeft gedekt, zorgt de risicopremie ervoor dat uw (9), mocht u onverhoopt eerder komen te overlijden, niet met een (10) blijven zitten. Als u aan een levenhypotheek begint, moet u er vrij zeker van zijn dat u in een (11) wilt blijven wonen en dat de gekozen verzekeraar de juiste is. (12) naar een andere verzekeraar en een andere (13) is namelijk vrijwel altijd ongunstig.

Te kiezen woorden: overlijdt, hypothecaire lening, overstappen, schuld, einde, hypotheekvorm, gemengde, looptijd, risicopremie, aflost, nabestaanden, leven, koopwoning

- 30 Ties en Saskia vergelijken verschillende spaarrekeningen. Het valt hen op dat de rente bij internetsparen veel hoger is dan bij de andere spaarvormen.
- a Geef een reden waarom de bank bij internetsparen een hoger rentepercentage kan bieden.

Hoe gaan we sparen?

Ties en Saskia van Waveren uit Leeuwarden werken allebei. Elke maand houden ze behoorlijk wat over op hun betaalrekening. Daarom hebben ze in oktober 2005 een spaarrekening geopend. Ties en Saskia hadden € 4.000 op hun betaalrekening staan, waarvan ze € 3.000 op de nieuw geopende spaarrekening wilden storten.

Informatiebron 2: Spaarrekeningen bij de Postbank

Plusrekening:

- Rente 1,1%
- Geen minimum inleg
- 100% opnamevrijheid

Kapitaalrekening:

- Minimum inleg € 1.000
- Rentepercentage:
 - Bij de kapitaalrekening wordt het saldo in twee delen gesplitst:
 - Over het bedrag tot en met € 2.250 wordt 1,25% rente gegeven.
 - Over het bedrag boven € 2.250 wordt 1,7% rente gegeven.
- 100% opnamevrijheid

Internetsparen:

- Rente 2,5%
- Minimum inleg € 2.000
- Tot € 100.000 vrij opnemen
- Storten en opnemen alleen via internet

Spaardeposito's:

Vaste looptijd: rentepercentage:

1 jaar	1,5%
2 jaar	1,8%
3 jaar	2,0%
4 jaar	2,2%

- Minimum inleg € 3.500
- Bij tussentijds opnemen 0,5% retourrente (boeterente) over het opgenomen bedrag, inclusief de rente.

Saskia vertrouwt het internet niet zo en daarom wil ze geen internetspaarrekening. Ze wil liever een spaardeposito. Een spaardeposito is voor Ties en Saskia niet mogelijk.

b Geef daarvan de oorzaak.

Ties en Saskia willen weten wat het hen oplevert als ze hun € 3.000 één jaar op de kapitaalrekening laten staan.

c Welk bedrag aan rente ontvangen Ties en Saskia dan na één jaar? Geef de berekening.

Eén van de zaken waar rekening mee gehouden moet worden als je gaat sparen is de inflatie. In 2006 bedraagt de inflatie 1,5%. Op een internetspaarrekening wordt in hetzelfde jaar gemiddeld 2,5% rente vergoed.

d Hoeveel bedraagt de reële rente in twee decimalen achter de komma? Laat je berekening zien

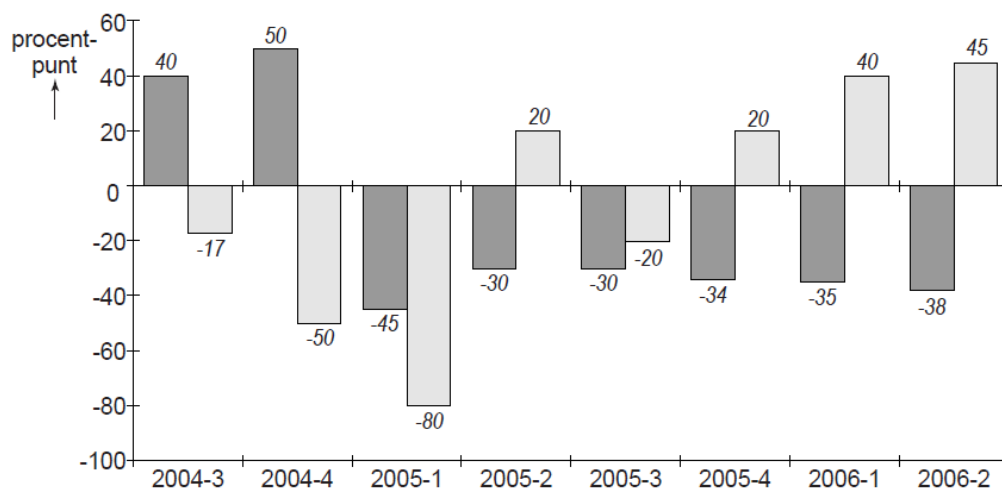
e Bedenk een reden waarom Ties en Saskia liever zouden willen sparen dan dat zij voor hun geld aandelen kopen (beleggen).

31 Kredietgemak dient het bedrijf

In de loop van 2005 is de markt voor kredietverlening aan bedrijven veranderd. Hieraan liggen zowel ontwikkelingen aan de aanbodkant als aan de vraagkant van de vermogensmarkt ten grondslag. Concurrentieoverwegingen en dalende inflatie beïnvloeden het gedrag van de kredietaanbieders terwijl de opgaande conjunctuur het gedrag van de kredietvragers verandert.

In de onderstaande figuur is dit gedrag per kwartaal weergegeven.

gedrag van aanbieders en vragers van krediet voor bedrijven

Aantal procentpunten dat het verschil aangeeft tussen het percentage aanbieders dat de voorwaarden voor kredietverlening aanscherpt (+) en dat versoepelt (-), waarbij de waarden kunnen variëren van +100 (alle aanbieders scherpeneren) tot -100 (alle aanbieders versoepelen).

Aantal procentpunten dat het verschil aangeeft tussen het percentage bedrijven dat meer krediet vraagt (+) en dat minder krediet vraagt (-), waarbij de waarden kunnen variëren tussen +100 (alle bedrijven vragen meer krediet) en -100 (alle bedrijven vragen minder krediet).

Aanvullende informatie:

- Tot de kredietvoorwaarden horen onder andere de aflossingstermijn, het al dan niet verstrekken van een onderpand en de hoogte van de rente.
- In 2005-3 houdt 20% van de aanbieders van krediet de voorwaarden constant.

- a Leg uit hoe dalende inflatie kan leiden tot versoepeling van de voorwaarden van aanbieders van krediet.
- b Toon aan dat 55% van de aanbieders de voorwaarden voor kredietverlening in 2005-3 versoepelt.
- c Geef een conjuncturele verklaring voor de ontwikkeling van het gedrag van de vragers van krediet na 2005-3.

Uit een prognose van de centrale bank: “Gelet op het gedrag van zowel de vragers als van de aanbieders van krediet, verwacht de bank voor de periode na 2005-3 geen verandering van de hoogte van de rente.”

- d Verklaar de prognose van de centrale bank met behulp van de figuur.

Vwo eindexamen 2009 opgave 6

32 Centrale Bank in de markt

In een land richt de Centrale Bank (CB) zich op prijsstabiliteit. Een inflatie van maximaal 2,5% per jaar wordt in dat kader aanvaardbaar geacht. De CB maakt gebruik van twee instrumenten:

- * beïnvloeden van de rentestand door het veranderen van het rentetarief waartegen de algemene banken lenen bij de CB.
- * Het voeren van openmarktpolitiek waarbij kortlopende waardepapieren verhandeld worden tussen de algemene banken en de CB.

- a Welke van de hierboven genoemde instrumenten richt zich op de geldmarkt in enge zin?

De CB presenteert haar jaarverslag 2005. Daarin staan onder andere de volgende gegevens van dit land.

	2005			
	eerste kwartaal	tweede kwartaal	derde kwartaal	vierde kwartaal
	<i>% veranderingen t.o.v. hetzelfde kwartaal 2004</i>			
reëel bruto binnenlands product	0,6	0,1	0,1	0,3
consumentenprijsindex	2,6	3,2	2,7	2,2
primaire liquiditeiten	4,1	4,3	4,8	5,3

In een commentaar op tabel 6 in het jaarverslag doet de president van de CB twee uitspraken:

uitspraak 1: De groei van de primaire liquiditeiten is te hoog in verhouding tot de groei van de behoefte aan primaire liquiditeiten vanwege transacties.

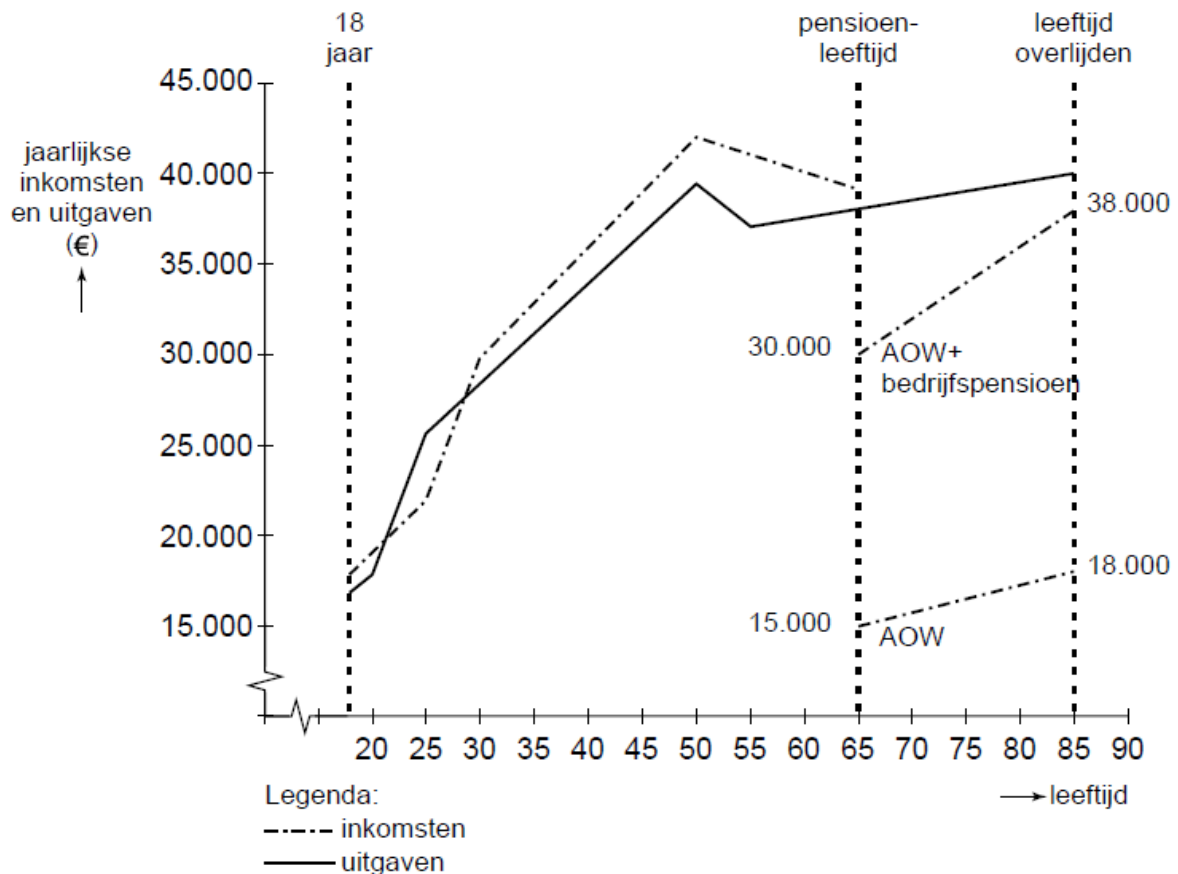
uitspraak 2: De groei van de primaire liquiditeiten kunnen we, vanwege de hoge wisselkoers van onze munt, beter tegengaan door het verkopen van waardepapieren in het kader van openmarktpolitiek dan door een renteverhoging.

- b Geef op basis van de tabel een verklaring voor uitspraak 1.
- c Leg uit hoe de verkoop van waardepapieren door de CB de groei van de primaire liquiditeiten kan afremmen.
- d Leg uit waarom renteverhoging in een situatie waarin de CB geen hogere wisselkoers van de munt wil, ongewenst kan zijn.

Vwo herexamen 2006 opgave 7

33 Levensloop

In een vwo-klas is gediscussieerd over het onderwerp financiële levensloop en de verschijnselen 'ruilen over de tijd' en 'menselijk kapitaal'. Diana vond dat zo interessant dat ze geprobeerd heeft haar eigen verwachte financiële levensloop schematisch in beeld te brengen (zie grafiek).

Voor het tekenen van de grafiek heeft Diana veel veronderstellingen moeten maken. Enkele daarvan staan hieronder:

- * ze gaat na haar vwo-opleiding op haar 18de werken en blijft dat doen tot aan haar pensioen;
- * bovenop de AOW ontvangt zij bedrijfspensioen van haar voormalige werkgever(s);
- * omdat de grafiek ergens moet eindigen, neemt ze aan dat ze 85 jaar wordt;
- * het gaat om haar netto-inkomsten per jaar (na afdracht pensioen- en AOWpremie) en de uitgaven die daarvan betaald moeten worden.

Diana is bij het tekenen van de grafiek de nodige problemen tegengekomen. Zo heeft ze zich bijvoorbeeld afgevraagd of ze – om tot een beter beeld te komen – ook voorraadgrootheden zou moeten opnemen. En of ze uit zou moeten gaan van een waardevast of misschien zelfs wel van een welvaartsvast pensioen.

Daarbij rees dan weer de vraag van welke inflatie en inkomensontwikkeling ze zou moeten uitgaan.

a Leg uit hoe in de grafiek het verschijnsel 'ruilen over de tijd' tot uitdrukking komt.

Diana heeft in de grafiek uitsluitend stroomgrootheden opgenomen.

b Welke voorraadgroothed had zij *op basis van de gegevens* in de grafiek kunnen opnemen? Verklaar het antwoord.

Stel dat Diana zou zijn uitgegaan van een jaarlijkse inflatie van 1,75% gedurende de gehele levensloop en een gemiddelde landelijke inkomensstijging van 2,25% per jaar.

c Bereken of haar bedrijfspensioen dan waardevast genoemd kan worden.

d Leg uit waarom het in het kader van de gehele levensloop van belang is of een pensioen waardevast of welvaartsvast is.

Diana overweegt vervolgens niet direct vanaf haar 18de te gaan werken maar na haar vwo-opleiding eerst een studie bedrijfskunde te gaan volgen. Die studie duurt een jaar

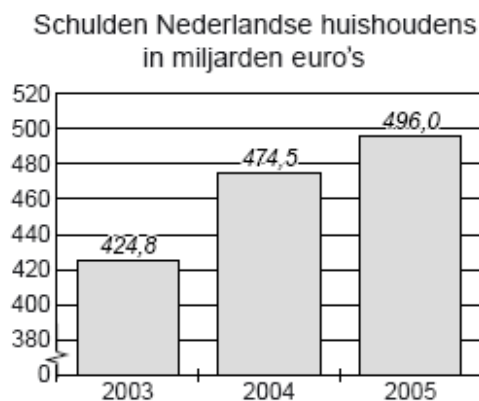
of vijf en ze verwacht die zeker met succes af te ronden. Diana vraagt zich af hoe de gevolgen van die beslissing in de grafiek tot uitdrukking moeten worden gebracht.

- e Beschrijf vier wijzigingen die Diana in de grafiek zou kunnen aanbrengen, twee wijzigingen vóór het bereiken van de pensioenleeftijd en twee wijzigingen daarna. Betrek daarbij in beide gevallen zowel de inkomsten als de uitgaven. De wijzigingen moeten passen in de gegeven context. Gebruik ongeveer 75 woorden.

34

Gezinnen in de problemen

Nederland is een welvarend land. We verdienen veel geld en consumeren steeds meer. Toch hebben de Nederlandse huishoudens veel schulden.

Aantal huishoudens in Nederland in 2005: 7,2 miljoen
Aantal inwoners in Nederland in 2005: 16,33 miljoen
Totale hypothecaire schuld in 2005: 410 miljard euro

- a Met hoeveel procent stegen de schulden van de huishoudens in 2005 ten opzichte van 2004? Geef de berekening.

De econoom Hans van Nijmegen vindt de totale schuld wel meevallen. “Het grootste deel van de schuld bestaat uit hypothecaire leningen. Deze zijn voor gezinnen wel eens problematisch, maar voor de banken niet. Die ontvangen rente over de leningen.”

- b Geef nog een andere reden waarom hypothecaire leningen voor banken niet problematisch zijn.

De econoom Jodocus van Arnhem is het niet eens met Van Nijmegen. “De schulden die gezinnen hebben naast hun hypotheek zijn enorm. Dat geeft in veel gevallen problemen.”

- c Hoe groot is de schuld exclusief hypotheekleningen per huishouden in 2005? Geef de berekening.

Duizenden gezinnen hebben problemen met het aflossen van hun schulden. In de Tweede Kamer maakt men zich zorgen over de toenemende schuldenproblematiek bij de consumenten. Vooral de reclamespotjes van andere financiers dan banken vinden sommige kamerleden niet goed. Zo zei het SP-kamerlid Agnes Kant: "Consumenten die bij reguliere banken worden afgewezen voor een lening kunnen bij deze financiers wél terecht." Zij wil een verbod op reclamespotjes en advertenties van deze financiers om consumenten tegen zichzelf te beschermen.

- d Geef twee redenen waarom reguliere banken consumenten een lening weigeren.

Volgens de advertentie hieronder is de Geld Kaart een gemakkelijk betaalmiddel. Veel consumenten hebben echter niet in de gaten dat door het gebruik van deze Geld Kaart gemakkelijk schulden kunnen ontstaan.

- e Door het gebruik van de Geld Kaart kunnen schulden ontstaan. Neem een gedeelte van de advertentietekst over waaruit dat volgens jou blijkt. Verklaar je antwoord. Vermeld in je antwoord ook het regelnummer/de regelnummers.

Advertentie van de Geld Kaart

- 1 We hebben allemaal wel eens meer kosten dan onze bankrekening toelaat.
- 2 De Geld Kaart biedt hiervoor dé oplossing in de vorm van een betaalpas met
- 3 pincode. Deze pas is een zeer handig en veilig betaalmiddel. De Geld Kaart is te
- 4 gebruiken bij alle winkels in Europa met een pinautomaat. Natuurlijk kunt u met
- 5 de Geld Kaart ook 24 uur per dag contant geld opnemen.
- 6 De Geld Kaart is bovendien gratis. U betaalt het geleende bedrag gewoon terug
- 7 in maandelijkse termijnen inclusief rente.

35 Van inflatie naar deflatie?

In 2003 deden zich in Nederland enkele ontwikkelingen voor waardoor de inflatie sterk afnam:

- de bezettingsgraad van de bedrijven daalde fors door stagnerende bestedingen;
- vakbonden, werkgevers en regering spraken af de lonen te bevroren, ondanks een stijgende arbeidsproductiviteit;
- de wisselkoers van de euro ten opzichte van de dollar en de yen steeg sterk.

Sommige economen stelden dat er door deze ontwikkelingen zelfs deflatie zou kunnen ontstaan.

- a Kies één van de hierboven genoemde ontwikkelingen en leg uit hoe die kan leiden tot deflatie.

Deflatie kan mensen voordeel maar ook nadeel opleveren. Neem bijvoorbeeld de heer Jansen. Uit een levensverzekering ontvangt hij de komende jaren een **nominaal vaste uitkering**. Ter financiering van zijn woning heeft hij een **hypothecaire schuld** bij een bank. Bij dezelfde bank heeft hij een **spaartegoed** waarop **elk jaar 3% rente** wordt bijgeschreven.

- b In bovenstaande tekst zijn vier elementen vet gedrukt. Neem onderstaand schema over en geef bij elk element met een kruisje aan of Jansen bij deflatie daarvan voordeel of nadeel heeft.

	nadeel bij deflatie	voordeel bij deflatie
nominaal vaste uitkering		
hypothecaire schuld		
spaartegoed		
elk jaar 3% rente		

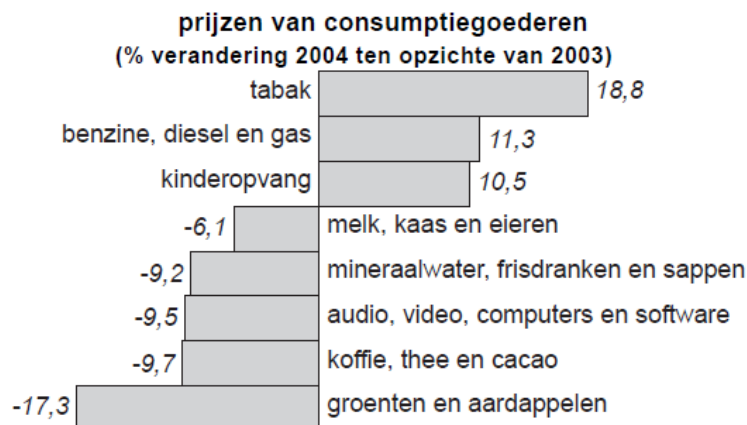
Een econoom stelt dat als mensen verwachten dat er deflatie onstaat, deze verwachting kan leiden tot een verslechtering van de conjunctuur.

- c Geef voor deze stelling een verklaring.

36 Fragmenten uit een krantenartikel (september 2004)

Schommelende inflatie

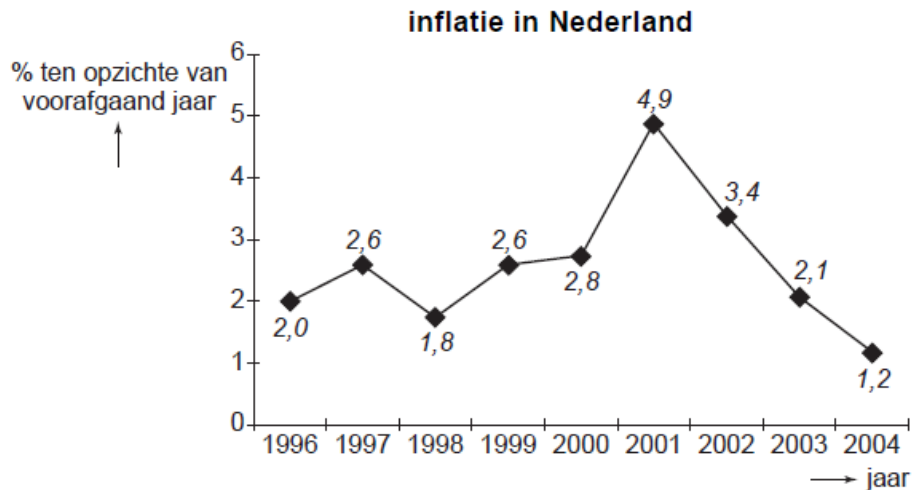
1. Ten opzichte van andere Europese landen is de Nederlandse inflatie in 2004 zeer laag. Alleen in Finland komt de inflatie lager uit. De gemiddelde inflatie in de Eurozone bedraagt 2,2%.
2. Enkele jaren geleden werd Nederland nog geteisterd door hoge inflatie. In 2001, toen de Nederlandse economie haar capaciteitsgrenzen had bereikt, was de inflatie bijna 5%.
3. Er liggen gevaren op de loer voor een hogere inflatie: de explosieve stijging van de olieprijs en de aankondiging van de vakbonden om bij de cao-onderhandelingen met hoge looneisen te komen.
4. De overheid is bijna voortdurend een veroorzaker van inflatie. Veel tarieven die gemeenten de burgers in rekening brengen, worden alsmaar hoger. Aan gegevens van het Centraal Bureau voor de Statistiek zijn de onderstaande figuren ontleend.

In de eerste figuur zijn niet de prijzen van alle consumptiegoederen opgenomen. Dat is een van de oorzaken waardoor op grond van die figuur de consumentenprijsindex (CPI) niet kan worden berekend.

a Noem een andere oorzaak.

Figuur 2

Stel dat 1998 het basisjaar voor de CPI is. In 2003 is de CPI dan 116,8.

b Bereken de CPI in 2004 (in ten minste één decimaal).

In het krantenartikel worden oorzaken van inflatie aangegeven.

c Noem twee in het krantenartikel aangegeven oorzaken van kosteninflatie.

d In welk fragment wordt bestedingsinflatie bedoeld? Verklaar het antwoord.

Gegeven zijn de onderstaande uitspraken.

1 Uit figuur 2 blijkt dat er in Nederland tussen 1996 en 2004 enkele jaren sprake is geweest van deflatie.

2 Uit figuur 2 blijkt dat de koopkracht van de Nederlandse burgers tussen 2001 en 2004 voortdurend is gedaald.

3 Als de inflatie in Nederland lager is dan in de overige landen, verbetert daardoor de internationale concurrentiepositie van Nederland.

4 Als Nederland niet tot de Eurozone zou worden gerekend, zou in 2004 de gemiddelde inflatie in de Eurozone hoger uitvallen.

e Geef voor elke uitspraak aan of deze juist of onjuist is.

37 Benzineprijs onder vuur

In een land is de benzineprijs enkele jaren achter elkaar fors gestegen. Er worden regelmatig acties gevoerd voor een verlaging van de benzineprijs. De actievoerders stellen onder andere dat de benzineprijs in 2006 vergeleken met 2005 meer is gestegen dan de inflatie in die periode. De benzinemaatschappijen stellen daar tegenover dat de consumenten in 2006 evenveel aan benzine hebben uitgegeven als in 2005. De benzinemaatschappijen wijzen daarbij op de ongewijzigde wegingsfactor van benzine in de consumentenprijsindex (cpi). Beide partijen baseren zich op de gegevens in de tabel.

jaar	cpi (2000 = 100)	gemiddelde benzineprijs (€)	wegingsfactor benzine in cpi (%)
2000	100,0	0,90	4,5
2004	111,4	1,09	4,5
2005	116,4	1,21	4,5
2006	120,5	1,27	4,5

- a Is de stelling van de actievoerders juist? Verklaar het antwoord met een berekening.
- b Is de argumentatie van de stelling van de benzinemaatschappijen juist? Verklaar het antwoord.
- c Bereken de stijging van de cpi in 2006 ten gevolge van de stijging van de gemiddelde benzineprijs in 2006 ten opzichte van 2005.

38 Het ene basisjaar is het andere niet

Martijn, een havo-leerling, werkt aan een praktische opdracht over inflatie en de consumentenprijsindex (CPI). Op de website van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) leest hij het volgende: Na jaren met het basisjaar 1995 gerekend te hebben, is het CBS overgegaan op het basisjaar 2000 met nieuwe wegingsfactoren. De CPI is daardoor wat lager geworden.

tabel 3

artikelgroep	wegingsfactoren	
	basisjaar 1995	basisjaar 2000
voeding	13.726	11.082
alcoholhoudende dranken	3.980	3.072
kleding en schoeisel	6.121	6.409
huisvesting, water en energie	26.832	21.810
gezondheid	544	599
computers en communicatie	1.862	3.643
...
totaal	100.000	100.000

- Het bestedingspatroon van de Nederlanders is tussen 1995 en 2000 veranderd.
- a Hoe blijkt dat uit de verstrekte gegevens?
- Het bestedingspatroon kan door diverse oorzaken veranderen.
- b Noem een van die oorzaken. Verklaar het antwoord.
- Een CPI zal lager worden als goederen die veel in prijs zijn gestegen een ... (1)... wegingsfactor krijgen en goederen die weinig in prijs zijn gestegen een ... (2)... wegingsfactor krijgen.
- c Wat moet in plaats van de cijfers worden ingevuld om een economisch correcte tekst te krijgen?
bij (1) grotere / kleinere
bij (2) grotere / kleinere

39 Uw onderneming en uw pensioen: appeltje voor de dorst?

Voor veel ondernemers is het eigen bedrijf het 'appeltje voor de dorst'. Het pensioen wordt mede opgebouwd door de verkoop van de onderneming later of middels het bedrijfspannd in eigen beheer, zo is het idee. Natuurlijk kan het eigen bedrijf een belangrijk deel van het pensioen vormen. Maar: Hoe weet u als ondernemer of uw pensioen toereikend is? En: Welke risico's loopt u?

- a Waarom is het belangrijk dat je als werknemer een pensioen opbouwt?
- b Leg uit hoe een eigen bedrijf een belangrijk deel van het pensioen kan vormen.
- c Wat doet sparen met je koopkracht? Licht je antwoord toe.

40 180 miljard euro spaargeld

Er zijn genoeg gezegdes en spreekwoorden die refereren aan de Nederlandse spaarzin. Het spaartegoed van Nederlandse ingezetenen bij de banken bedraagt ongeveer 180 miljard euro. De populariteit van sparen is de afgelopen jaren zelfs toegenomen, ondanks de gedaalde rente. Dat is gemakkelijk te verklaren. De rampzalige ontwikkelingen op de financiële markten hebben beleggers op hardhandige wijze getoond dat het vooruitzicht op extra rendement een verhoging van risico met zich meebrengt. De belegger belandde de afgelopen jaren met beide benen op (in) de (af-)grond. De spaarder echter vertoonde zich weer met goed fatsoen op verjaardagsfeestjes. Het veilige sparen is weer in.

- a Wat heeft sparen met het economische aspect “heden of toekomst” te maken?
- b Waarom is de populariteit van sparen de laatste jaren toegenomen?
- c Leg uit dat sparen en lenen eigenlijk elkaars tegenpool zijn.

41 Maaïke verdiende in 2005 € 21.689. Zij krijgt voor 2006 een salarisverhoging van 3,5%.

- a Bereken wat Maaïke in 2006 verdient.

De prijzen zijn in 2006 met 2,1% gestegen.

- b Bereken wat had Maaïke in 2006 moeten verdienen om hetzelfde te kunnen kopen als in 2005.
- c Bereken het percentage waarmee de koopkracht van Maaïke in 2006 stijgt.
- d Peter verdiende in 2005 € 29.600. Als gevolg van een CAO-loonstijging steeg zijn inkomen in 2006 tot € 30.900. De inflatie was in 2006 1,9%. Bereken of de koopkracht van Peter is toegenomen dan wel afgenomen.
- e In 2006 bedroeg de inflatie in Reeland 2,2%. De vakbonden willen een koopkrachtverbetering voor hun leden van 1,9%. Bereken welke looneis zij op tafel zullen leggen.

42 CAO-onderhandelingen weer van start

Bij de CAO-onderhandelingen speelt de stijging van de prijzen een belangrijke rol. Daarbij gaat het onder andere om de vraag hoeveel de lonen ten opzichte van de prijzen mogen stijgen. De prijsstijging wordt berekend aan de hand van de consumentenprijsindex (cpi). In de tabel is de ontwikkeling van het CAO-loon en de cpi weergegeven door middel van indexcijfers. Niet alle indexcijfers zijn ingevuld.

(1997 = 100)	1996	1997	1998	1999	2000
nominaal CAO-loon	98	100	108	111	114
consumentenprijsindex (cpi)	97	100	104	...	112
reëel CAO-loon	101	100	104	103	...

- a Welk jaar is in tabel 1 het basisjaar?
- b Bereken met hoeveel procent het nominale CAO-loon in 2000 is gestegen ten opzichte van 1999 (in ten minste één decimaal).
De consumentenprijzen zijn in 1999 ten opzichte van 1998 met 3,85% gestegen.
- c Bereken de cpi van 1999 (in ten minste één decimaal).
- d Bereken de index van het reële CAO-loon in 2000 (in ten minste één decimaal).

43 Het is hier fantastisch!

De familie Kip viert elke zomer ergens in Europa vakantie. Het daarvoor beschikbare bedrag wordt helemaal opgemaakt. In 1995 was dat bedrag € 3.000. De familie Kip past dat bedrag elk jaar aan op basis van de Nederlandse consumentenprijsindex (cpi) van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). In 2003 gaat de familie op vakantie in Portugal. Tijdens de vakantie wordt er niet gekookt en gaat de familie elke dag in een restaurant eten. Bij een vakantie in Nederland zou dat € 50 per dag kosten.

consumentenprijsindex in Nederland (1995 = 100)			
artikelgroep	wegingsfactor	prijsindex 2002	prijsindex 2003
voeding	18	108	111
kleding	6	105	104
huisvesting	34	116	121
recreatie en vervoer	22	107	110
overige	20	104	107
totaal	100	...	113

consumentenprijsindex van enkele artikelgroepen in 2003 (gemiddelde Europese Unie = 100)				
	melk, kaas en eieren	alcohol en frisdrank	gezondheidszorg	restaurant
Nederland	91	90	75	98
Portugal	89	64	86	68

- a Hoe heet het onderzoek op basis waarvan het CBS de wegingsfactoren vaststelt?
- b Bereken de consumentenprijsindex voor Nederland in 2002.
- c Bereken het beschikbare bedrag van de familie Kip voor de vakantie in 2003.
- d Is de familie Kip met eten in een restaurant in Portugal goedkoper of duurder uit dan in Nederland? Verklaar het antwoord.

- 44 In het jaarverslag van De Reelandse Bank over 2006 stond onder andere het volgende over de inflatie in Nederland:

'De Reelandse inflatie, afgemeten aan de stijging van de consumentenprijsindex van het Centraal Bureau voor de Statistiek, bedroeg in 2006 gemiddeld 2,0%. De inflatie lag 0,2 procentpunt lager dan in 2005. Aan deze lichte afnemering werd vooral bijgedragen door de terugval van de grondstoffenprijzen op de wereldmarkten.'

- a Waarom wordt de Reelandse inflatie afgemeten aan de stijging van de consumentenprijsindex, en niet bijvoorbeeld aan de stijging van de prijzen die producenten aan elkaar betalen voor goederen en diensten?

- b** Leg uit waarom een inflatie van 2,0% *niet* betekent dat *elke* inwoner van Reeland in 2006 voor zijn consumptiegoederen gemiddeld 2,0% duurder uit was dan in 2005.
- c** Bereken met hoeveel procent de koopkracht van het geld in Reeland in 2006 voor de gemiddelde consument in Reeland is gedaald. Geef je antwoord in twee decimalen nauwkeurig.
- d** Bereken de totale inflatie in Reeland in 2005 en 2006 samen. Geef je antwoord in twee decimalen nauwkeurig.

Over de oorzaken van de inflatie staat in hetzelfde jaarverslag het volgende:

‘Door de loonkosten werd een grotere opwaartse invloed op de prijsontwikkeling uitgeoefend dan in 2005, waarvoor zowel de geleidelijke versnelling van de contractloonstijging als een terugval in de groei van de arbeidsproductiviteit verantwoordelijk was. De winstmarges konden voor het eerst sinds 2003 weer toenemen, aangezien de kostendaling uit hoofde van de afnemende invoerprijzen slechts gedeeltelijk werd doorgegeven aan de consument.’

Bij de vraag of loonkostenstijgingen in bedrijven voor deze bedrijven aanleiding zijn om de prijzen te verhogen, speelt de ontwikkeling van de arbeidsproductiviteit een belangrijke rol. Maar ook de ontwikkeling van andere factoren is van belang.

- e** Leg uit waarom een stijging van de loonkosten per werknemer in bedrijven *bij een toenemende arbeidsproductiviteit* voor deze bedrijven geen reden hoeft te zijn om de prijzen te verhogen.

- 45** In een land waren de partiële prijsindexcijfers in 2006 als volgt (tussen haakjes staan de wegingsfactoren):

voeding en kleding (35%)	140
huisvestingskosten (20%)	120
overige goederen en diensten	160

Het basisjaar is 2003.

- a** Bereken hoeveel inflatie er in dat land in de periode 2003-2006 is geweest.
- b** Bereken het percentage inflatie in een periode waarin er 60% geldontwaarding is.

- 46** Het CBS deelt de uitgaven van gezinnen tegenwoordig in 13 hoofdgroepen in. Hieronder zie je deze categorieën met daarachter de wegingsfactoren en partiële prijsindexcijfers voor februari en maart 2005 (2002=100).

- a** Wat geeft de kolom “wegingsfactor weer?”
- b** Geef een verklaring waarom het uitgavenpatroon van een gezin met een laag inkomen verschilt met dat van een gezin met een hoog inkomen.
- c** Wat betekent het getal 104,2 bij “gezondheid” bij maart 2005?
- d** Welke categorieën uitgaven zijn in maart 2005 goedkoper zijn dan in 2002? Licht je antwoord toe.
- e** Hoe hoog was de inflatie tussen 2002 en februari 2005? Licht je antwoord toe.

Artikelgroep	Wegingsfactor (%)	februari 2005	maart 2005
Voedingsmiddelen en alcoholvrije dranken	13,7	102,9	103,6
Alcoholhoudende dranken en tabak	4,0	107,3	107,7
Kleding en schoeisel	6,1	97,9	111,2
Huisvesting, water, elektriciteit, gas	26,8	111,5	111,5
Stoffering, huishoudelijke apparaten	8,0	100,8	100,9
Gezondheid	0,5	104,4	104,2
Vervoer	10,7	103,7	103,2
Communicatie	1,9	109,1	109,1
Recreatie en cultuur	11,3	102,2	101,9
Onderwijs	0,4	106,7	106,7
Hotels, cafés en restaurants	5,5	106,0	106,2
Diverse goederen en diensten	6,2	101,9	101,9
Consumptiegebonden belastingen en overheidsdiensten	4,8	106,5	106,5
Totaal	100,0	105,3

Tussen 2002 en maart 2005 werden zowel Kleding en schoeisel als recreatie en cultuur duurder.

- f Ga door berekening na welk van beide categorieën meer heeft bijgedragen aan de inflatie in deze periode.
- g Bereken de CPI voor maart 2005. Geef je antwoord in één decimaal nauwkeurig.
- h Bereken het percentage geldontwaarding in de periode februari-maart 2005. Geef je antwoord in twee decimalen nauwkeurig.

47 Bestudeer onderstaande tabel: verdeling gezinsconsumptie in veertien groepen

- a Wat geeft het getal 107,6 rechtsonder in de tabel weer?
- b Wat bedoelen we met: de consumentenprijsindex berekenen we met een gewogen gemiddelde van de verschillende prijsveranderingen?
- c Wie organiseert regelmatig in Nederland de budgetonderzoeken?
- d Met hoeveel procent waren in 2002 de prijzen gestegen van "kleding en schoeisel" ten opzichte van 2001.
- e Waarom hanteert het CBS regelmatig een ander basisjaar?
- f Bereken de consumentenprijsindex voor 2002 op basis van 2001.
- g Opvallend hoog is de prijsstijging van de artikelgroep 'hotels café's en restaurants'. Welke verklaring zou je daarvoor kunnen geven?
- h In 2001 waren het prijspeil 4,2% gestegen ten opzichte van 2000. Betekent dit dat alle prijzen in 2001 waren gestegen. Licht je antwoord toe met behulp van de tabel.
- i Op welke wijze speelt het door het CBS berekende consumentenprijsindex een rol in de loononderhandelingen?
- j Waarbij speelt het CPI nog meer een rol?

Verdeling gezinsconsumptie in veertien groepen, basisjaar 2000			
Artikelgroep	In % van de totale gezinsconsumptie (=wegingsfactor)	Prijsindex 2001	Prijsindex 2002
Voedingsmiddelen en alcoholvrije dranken	11,082	107	110,9
Alcoholhoudende dranken en tabak	3,072	106,7	112
Kleding en schoeisel	6,409	101,8	105
Huisvesting, water, elektriciteit, gas	21,81	105	108,5
Stoffering, huishoudelijke apparatuur, etc	7,139	105,4	109,5
Gezondheid	0,599	102,9	105,5
Vervoer	12,121	102,7	104,8
Communicatie	3,643	99,1	101,3
Recreatie en cultuur	11,471	103,2	105,1
Onderwijs	0,106	103,3	115,7
Hotels, café's en restaurants	4,425	105,8	112,8
Diverse goederen en diensten	10,161	104,5	109,8
Consumptie gebonden belastingen/overheidsdiensten	3,383	101,6	103,7
Consumptie in het buitenland	4,579	102,9	106
Totaal	100	104,2	107,6

NRC Handelsblad 030603 / Bron: CBS

- 48** Stel dat uit een budgetonderzoek blijkt dat scholieren van 16 tot 18 jaar in het voortgezet onderwijs het zakgeld als volgt besteden:

	wegingsfactor	gemiddelde prijs 2001	gemiddelde prijs 2006	afzonderlijk prijsindexcijfer 2006 (2001= 100)
Boeken	0,30	€ 12,-	€ 12,60	105
Film	0,25	€ 10,50	€ 11,55
Sport	0,20	€ 15,-	€ 15,75
Drank	0,15	€ 1,85	€ 2,22
CD's	0,10	€ 45,-	€ 33,75

- a** Bereken de ontbrekende (afzonderlijke) prijsindexcijfers voor 2006 met als basisjaar 2001.
- b** Laat door middel van berekening zien dat het samengesteld gewogen prijsindexcijfer van dit pakket goederen 105,5 bedraagt.
Stel dat in dezelfde periode (2001-2006) het gemiddeld zakgeld is gestegen van € 80,- naar € 90 per maand.
- c** Bereken hoeveel procent het zakgeld nominaal is gestegen.
- d** Bereken hoeveel procent het zakgeld reël is gestegen.

- 49** Van een land zijn de volgende gegevens bekend:
Consumentenprijsindex met basisjaar 1998

2002	109,2
2006	114,7

In 2002 was van een modaal gezin was het inkomen € 23.000 per jaar.

In 2006 was dat inkomen gestegen tot € 25.600 per jaar.

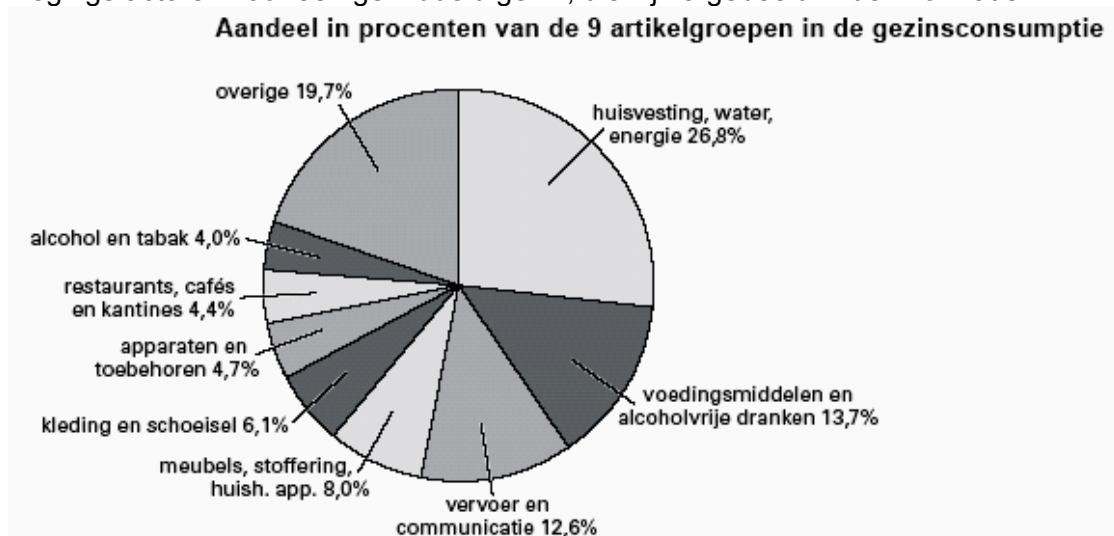
- Bereken de stijging van het prijspeil in de periode 2002-2006
- Bereken hoeveel procent dit gezin in de periode 2002-2006 er nominaal op vooruit is gegaan.
- Bereken hoeveel procent dit gezin in de periode 2002-2006 er reëel op vooruit is gegaan.

Van tijd tot tijd verlegt men het basisjaar.

- Leg uit waarom men dit doet.

50 GOOCHELEN MET CIJFERS

Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) berekent het inflatiecijfer. Het CBS doet daarvoor onderzoek naar de manier waarop wij ons besteedbaar inkomen verdelen over de uitgaven aan verschillende producten en diensten. Zo komt het CBS aan de wegingsfactoren voor een gemiddeld gezin, die zijn afgebeeld in de informatie.

informatie 8 Gemiddelde maanduitgaven van de heer Van der Laan

huisvesting, water, energie	€ 373	totaal: € 749 per maand
voedingsmiddelen en alcoholvrije dranken	106	
vervoer en communicatie	75	
meubels, stoffering, huish. app.	38	
kleding en schoeisel	55	
apparaten en toebehoren	22	
restaurants, cafés en kantines	5	
alcohol en tabak	0	
overige	75	

Mijnheer Van der Laan, een alleenstaande AOW-er, vindt dat het CBS de verschillende onderdelen van de uitgaven **anders** moet wegen voor AOW-ers dan voor een gemiddeld gezin. Prijsverhogingen van verschillende producten hebben niet hetzelfde effect op het jaarlijkse budget van een gezin.

- Leg uit waarom een prijsverhoging van € 0,20 op een literpak melk méér effect heeft op het gezinsbudget dan een prijsverhoging van € 20 op een koelkast.

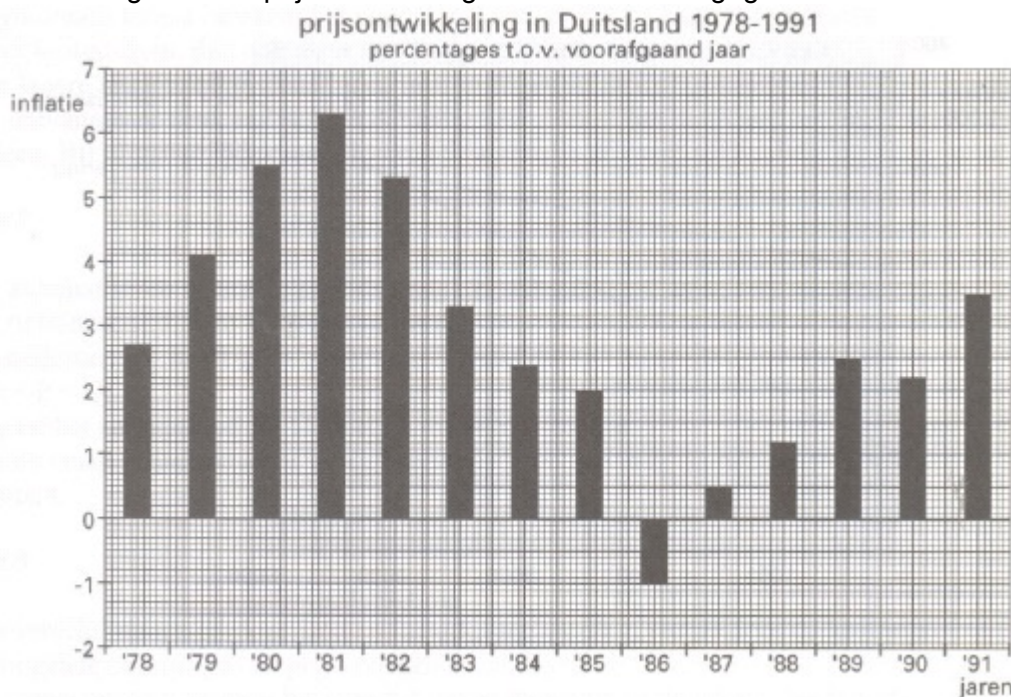
In een jaar zijn de prijzen van

- huisvesting, water en energie met 3% gestegen;
- alcohol en tabak met 5% gestegen;

- alle andere zeven artikelgroepen met 4% gestegen.
- b** De inflatie in dat jaar was
A minder dan 4%; **B** precies 4% of **C** méér dan 4%.
- c** Is het aandeel in procenten van de artikelgroep huisvesting, water en energie voor Van der Laan hoger of lager dan voor een gemiddeld gezin? Laat de berekening zien.

Een andere weging bij de berekening van het inflatiecijfer kan belangrijk zijn voor Van der Laan. Zijn pensioen wordt namelijk ieder jaar aangepast aan de inflatie.
- d** Waarom kan een te laag berekend inflatiecijfer nadelig zijn voor Van der Laan?

- 51** In het begin van de jaren negentig steekt overal in Europa de inflatie de kop op. Ook in Duitsland, dat in de jaren tachtig geringe prijsstijgingen en zelfs prijsdalingen kende. In de figuur is de prijsontwikkeling in Duitsland weergegeven.

- a** In welk jaar of in welke jaren zijn de prijzen in Duitsland gedaald?
- b** Bereken de waarde van het prijsindexcijfer in Duitsland in 1986 en in 1987 met als basisjaar 1985 (in één decimaal nauwkeurig).

Als in Duitsland de inflatie aanwakkert, kan dat ook tot inflatie in Nederland leiden.
- c** Geef daarvoor een verklaring.

Inflatie wordt mede veroorzaakt door de overheid.
- d** Leg uit dat de overheid via de overheidsbestedingen inflatie kan veroorzaken.
- e** Noem twee andere manieren waarop de overheid in *Nederland* inflatie kan veroorzaken.

Sommige mensen ondervinden nadeel van inflatie, bijvoorbeeld beleggers. De heer Pieters had in 1992 een bedrag van € 40.000 op een depositorekening staan tegen een rente van 7% per jaar. Daarnaast had Pieters geen rente-inkomsten. De eerste € 1.000 rente is belastingvrij; over het meerdere moet inkomstenbelasting worden betaald. Stel dat voor Pieters het marginale tarief 50% bedraagt. Stel verder dat de inflatie in 1992 5% is.

- f Bereken het bedrag dat Pieters over 1992 van de rente overhoudt na aftrek van de inkomstenbelasting.
- g Toon met behulp van een berekening aan dat de netto reële rente voor Pieters over 1992 negatief is.

Sommige mensen ondervinden voordeel van inflatie, bijvoorbeeld mensen met schulden.

- h Leg uit dat iemand met schulden voordeel van inflatie kan hebben.

52 Pensioenpremies omhoog

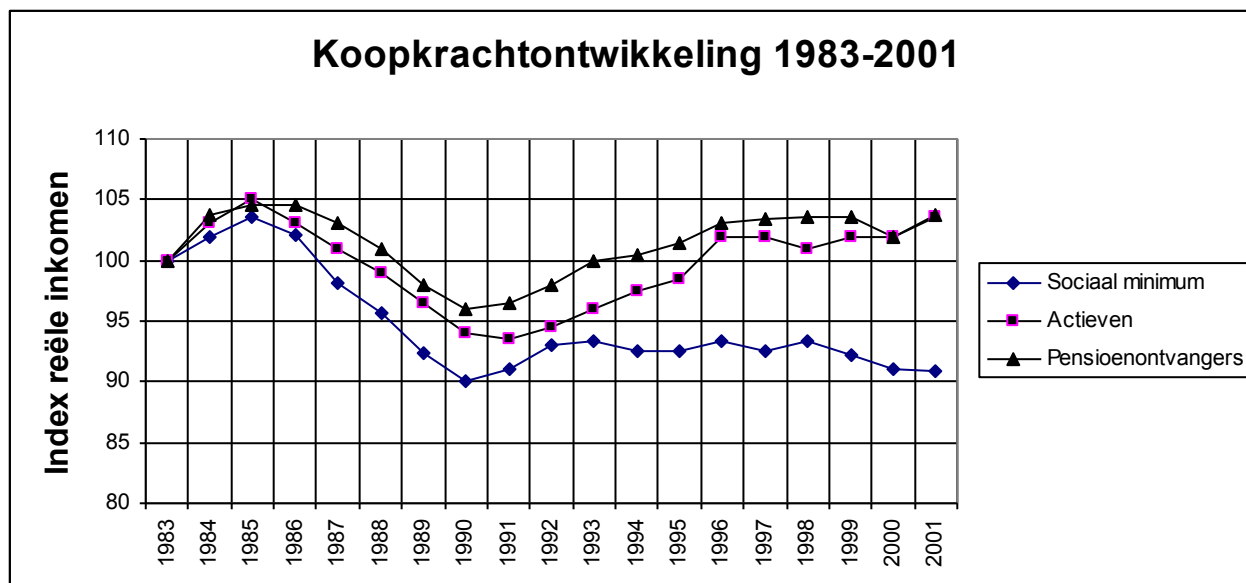
Pensioenfonds Alto verzorgt ouderdomspensioenen en uitkeringen bij vervroegde pensionering voor de werknemers in een bepaalde bedrijfstak. Het ouderdomspensioen is bedoeld om de AOW-uitkering van 65-plussers aan te vullen tot 70% van het laatstverdiende loon. Daarnaast voorziet Alto in een inkomen voor werknemers die stoppen met werken voordat zij 65 jaar zijn (vervroegde pensionering). De werknemers en werkgevers betalen ieder een bepaald percentage van het brutoloon als premie. De premiepercentages voor 2002 staan in de tabel.

uitkering		tarief totale premie	tarief werknemerspremie	tarief werkgeverspremie
vervroegde pensionering	premie geheven over het totale brutoloon	6%	2%	4%
ouderdomspensioen	premie geheven over het brutoloon vanaf € 14.650	12%	3%	9%

Eind 2002 constateert pensioenfonds Alto dat verslechtering van de conjunctuur tot problemen leidt. Door tegenvallende beleggingsresultaten op de ingelegde premies komt de uitbetaling van de pensioenen in gevaar. Daarom wordt met ingang van 2003 de totale premie voor het ouderdomspensioen met 2 procentpunten verhoogd. De werknemers betalen zowel in 2002 als in 2003 een kwart van de totale premie voor het ouderdomspensioen. Daarnaast constateert pensioenfonds Alto dat de uitbetaling van welvaartsvaste pensioenen in gevaar kan komen als de lonen sterk stijgen.

- a Citeer de zin waaruit blijkt dat het ouderdomspensioen wordt gefinancierd via het kapitaaldeckingsstelsel. Verklaar het antwoord.
- b Bereken het totale premiebedrag dat in 2002 aan Alto wordt betaald voor iemand met een brutoloon van € 30.000.
- c Bereken in één decimaal nauwkeurig hoe hoog het tarief werkgeverspremie voor het ouderdomspensioen in 2003 wordt.
- d Leg uit hoe verhoging van de pensioenpremies kan leiden tot verdere verslechtering van de conjuncturele situatie.
- e Een welvaartsvast ouderdomspensioen wordt volgens pensioenfonds Alto moeilijker betaalbaar als de lonen sterk stijgen. Geef daarvoor de verklaring.

- 53 In de figuur hieronder kun je de ontwikkeling van de koopkracht van actieven, pensioenontvangers en een (echt)paar op het sociaal minimum aflezen voor de periode 1983-2001. Alle gegevens zijn als indexcijfer uitgedrukt, waarbij 1983 als basisjaar geldt.

- a Geef een verklaring voor de daling van de koopkracht van actieven in de periode 1985 – 1990.
- b Beschrijf en geef een verklaring voor de verschillen in ontwikkeling van de koopkracht vanaf 1991.
- c Beredeneer voor welke groepen de stijging van de CPI over de periode 1983-2001 groter is geweest dan de stijging van de nominale inkomens of uitkeringen.

Eind 2001 zijn de indexcijfers in de grafiek voor pensioenontvangers, actieven en sociale minima achtereenvolgens 103,9, 103,5 en 91. In de periode 1983-2001 steeg het gemiddelde prijspeil met 95%.

- d Bereken voor de periode 1983-2001 voor elke groep de procentuele stijging van het nominale inkomen of de nominale uitkering. Rond je antwoord af op één decimaal.
 - 1 Pensioenontvangers
 - 2 actieven
 - 3 sociale minima (echtpaar)

54 Zorgen om de rente

Hans van Opta heeft dringend een nieuwe auto nodig. Hij heeft daarvoor onvoldoende geld op de bank en daarom is hij van plan een lening af te sluiten. Hans twijfelt een beetje. Is dit wel het goede moment om geld te lenen? Op dit moment zijn de prijzen vrij stabiel. Maar als de prijzen fors gaan stijgen, ben je juist voordelig uit als je een lening afsluit.

- a Wanneer kan een situatie met grote prijsstijgingen voordelig zijn als je geld geleend hebt?

Maar, bedenkt Hans, als de prijzen hard stijgen, wordt de rente vaak door de Europese Centrale Bank (ECB) verhoogd. Daarmee wil de ECB de prijsstijging weer verminderen.

Hieronder staan drie denkstappen.

- 1 De mensen gaan minder besteden.
- 2 De mensen gaan minder lenen.
- 3 De mensen moeten meer rente betalen.

- b** In welke regel staan de denkstappen in een logische volgorde?
- A** De ECB verhoogt de rente → 1 → 2 → 3 → de prijsstijging wordt minder.
B De ECB verhoogt de rente → 1 → 3 → 2 → de prijsstijging wordt minder.
C De ECB verhoogt de rente → 2 → 1 → 3 → de prijsstijging wordt minder.
D De ECB verhoogt de rente → 2 → 3 → 1 → de prijsstijging wordt minder.
E De ECB verhoogt de rente → 3 → 1 → 2 → de prijsstijging wordt minder.
F De ECB verhoogt de rente → 3 → 2 → 1 → de prijsstijging wordt minder.

Uit de folder van de bank: **leningtabel persoonlijke lening**

Te betalen maandbedrag (rente en aflossing in euro's) bij een looptijd van:

netto in handen	120 maanden	96 maanden	72 maanden	60 maanden	48 maanden	36 maanden
2.500	34	38	47	54	64	81
5.000	67	77	93	107	127	162
10.000	134	154	187	214	255	325
15.000	202	231	281	322	383	487
20.000	269	308	375	429	511	650
25.000	336	385	469	536	639	812
30.000	404	462	562	644	767	974
40.000	539	617	751	859	1.023	1.299
50.000	673	771	938	1.074	1.279	1.624
60.000	808	925	1.126	1.288	1.535	1.949

Na lang nadenken neemt Hans een besluit. Wel of geen prijsstijgingen, hij heeft gewoon € 10.000 nodig voor zijn nieuwe auto. Hans kiest voor een persoonlijke lening met een looptijd van 10 jaar.

- c** Bereken de totale kredietkosten van deze persoonlijke lening voor Hans.

De auto die Hans op het oog heeft is echt een prachtkarretje van nog maar 5 jaar oud. De afbetalingsperiode van deze lening is maar liefst 10 jaar!

- d** Leg uit waarom het niet verstandig is om in dit geval voor een lange afbetalingsperiode te kiezen.

Hans sluit de persoonlijke lening af voor 10 jaar. Hij ziet in de krant dat de rente aan het stijgen is. "Ik maak me zorgen om mijn persoonlijke lening. Door de stijgende rente gaat me die veel meer kosten."

- e** Loopt Hans het risico dat hij door de stijgende rente voor zijn persoonlijke lening meer moet gaan betalen? Geef hiervoor een verklaring.

De buurman van Hans zegt: "Volgens mij had je beter eerst kunnen gaan sparen." Hans is het daar niet mee eens.

- f** Geef eerst een argument waarom Hans beter had kunnen **sparen** en daarna een argument waarom Hans beter kan **lenen**.

55 Koopkrachtbehoud!

De vakbonden maken ieder jaar hun looneis bekend. Ze kijken bij deze looneis onder andere naar het inflatiecijfer. Of deze eis een jaar later inderdaad tot dezelfde loonstijging leidt, is natuurlijk nog maar de vraag. Van de periode 2001 tot en met 2006 is het volgende overzicht gemaakt:

	2001	2002	2003	2004	2005	2006
looneis	3,5%	3,5%	0%	1,25%	2%	?
inflatie	3,5%	3,4%	2,1%	1,2%	1,7%	2,5%

Naast het inflatiecijfer kijken de vakbonden bijvoorbeeld ook naar de te verwachten reële economische groei.

- a** Voor welk jaar in de periode 2001 tot en met 2005 verwachtten de vakbonden blijkbaar de laagste reële economische groei? Verklaar je antwoord.

In 2001 was de inflatie erg hoog. Dit kwam onder meer door de steeds maar stijgende olieprijs in dat jaar. De prijs van brandstoffen steeg hierdoor sterk. Stijgende olieprijs kunnen inflatie veroorzaken, bijvoorbeeld door die prijsstijging door te berekenen in de brandstofprijzen. Maar dat is niet de enige reden waarom stijgende olieprijs tot inflatie leiden.

- b** Geef aan welke woorden er in onderstaande zinnen bij (1) en (2) moeten worden ingevuld. Je kunt kiezen uit brutowinst, kostprijs, nettowinst, verkoopprijs. "Olie dient als grondstof voor veel producten, zoals plastic. Een stijgende olieprijs leidt tot een stijging van de ... (1) ... van veel producten. Als deze stijging wordt doorberekend in de ... (2) ... van die producten is er sprake van inflatie.

Door de hoge inflatie in 2001 gingen de loononderhandelingen voor 2002 erg moeizaam. "Te veel loonstijging veroorzaakt alleen maar meer inflatie, waardoor de lonen in het jaar daarna weer zullen stijgen!", zeiden toen de werkgevers.

- c** Hoe wordt in de economie bovenstaand verschijnsel genoemd?

Toen het verwachte inflatiecijfer van 2006 bekend was eiste de vakbond 1% koopkrachtverbetering naast de prijscompensatie.

- d** Bereken de hoogte van de looneis in 2006 (in drie decimalen)?

Vakbonden behartigen de belangen van hun leden. Een vakbond krijgt een brief waarin een vakbondslid schrijft dat de lonen meestal veel te weinig stijgen. Het vakbondslid wil fors hogere loonstijgingen. Het leven is al duur genoeg.

- e** Leg uit waarom fors hogere loonstijgingen tot werkloosheid kunnen leiden.

56 LIEVER SPAREN DAN IN AANDELEN GAAN?

Jimmy (19 jaar) is na het behalen van zijn diploma gaan werken als banketbakker. Hij heeft in december 2001 een groot bedrag op zijn bankrekening staan en wil daarvan € 500 opzij zetten. Jimmy twijfelt of hij er verstandig aan doet, deze € 500 op een spaarrekening te zetten. Toen Jimmy nog op school zat hoorde hij vaak enthousiaste verhalen van zijn economieleraar die veel geld had verdiend met de handel in aandelen. Hij informeert bij een beleggingsexpert van zijn bank naar de mogelijkheden om het bedrag te beleggen in aandelen.

Op een spaarrekening van zijn bank ontvangt Jimmy een rente van 3,8% per jaar. Bij storting ontvangt hij een spaarpremie van € 10. Elk jaar wordt de rente op zijn spaarrekening bijgeschreven.

- a** Hoeveel rente zou Jimmy krijgen als hij die € 500 van 1 januari 2002 tot 1 januari 2007 op zijn spaarrekening zet? Laat de berekening zien.

De beleggingsexpert geeft een aantal adviezen voor het beleggen in aandelen:

- 1 Doe het met geld dat je op dit moment kunt missen.
- 2 Doe het alleen als je risico durft te nemen.

3 Doe het als je veel 'winst' wil maken met je geld.

4 Stop je geld altijd in verschillende bedrijven om het risico te spreiden.

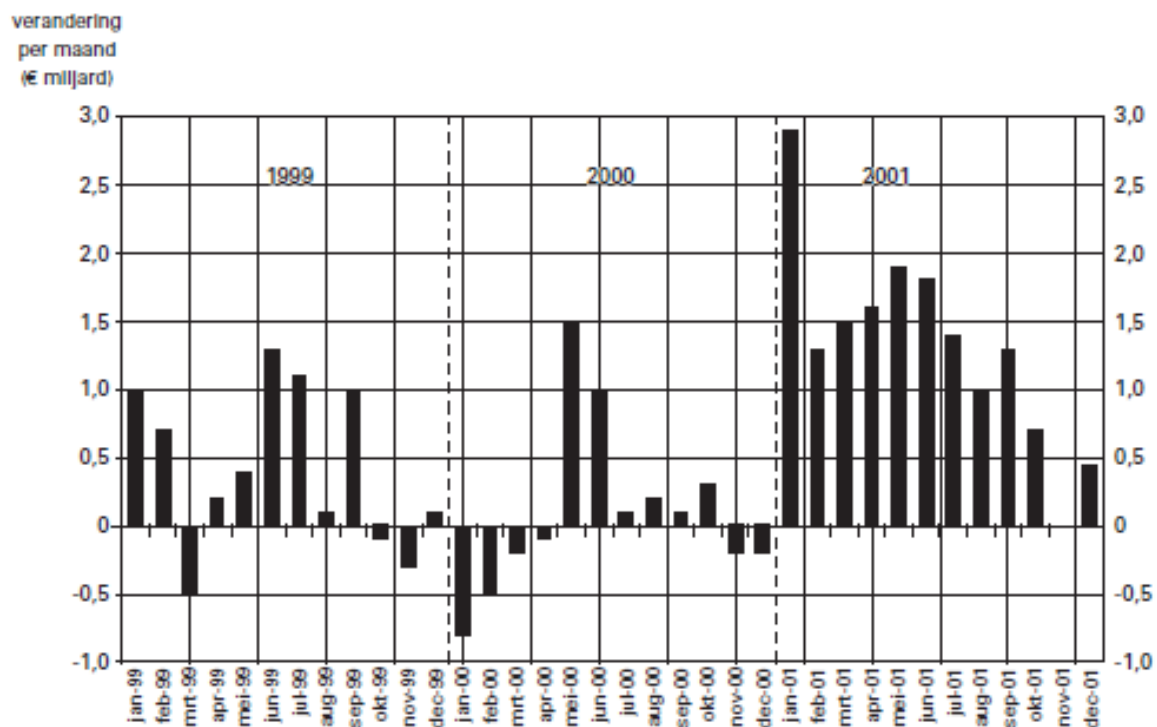
b Welk(e) van de bovenstaande adviezen is/zijn ook van toepassing op sparen?

Uit een krant:

Mensen in Nederland blijven de spaarrekening verkiezen boven de aandelenmarkt. Veel geld is er vrijgekomen omdat nogal wat mensen door de zwakte op de beurs hun aandelen hebben verkocht en het geld opzij hebben gezet op een spaarrekening.

Op 1 januari 2002: - is het totale tegoed op de spaarrekeningen in Nederland opgelopen tot 150,95 miljard euro
- hebben de mensen in Nederland samen 25,7 miljoen spaarrekeningen

Maandelijks verandering van het totale spaartegoed in Nederland

Maar helaas voor Jimmy, de tijden van veel geld verdienen met beleggen op de aandelenbeurzen lijken (voorlopig) voorbij. Dalende aandelenkoersen hebben er toe geleid dat mensen hun aandelen hebben verkocht en het geld op een spaarrekening hebben gezet.

c In welk jaar zorgde een daling van de aandelenkoersen er voor dat veel mensen in Nederland weer kozen voor de vertrouwde spaarrekening? Licht het antwoord toe met behulp van de informatie.

d In welke maanden van het jaar 2000 daalde het totale spaartegoed in Nederland?

Op 1 januari 2001 bedroeg het totale spaartegoed van alle mensen in Nederland € 135,45 miljard.

e Met hoeveel procent is dit totale spaartegoed tussen 1 januari 2001 en 1 januari 2002 toegenomen? Laat de berekening zien en rond de uitkomst af op 1 decimaal.

Jimmy zet de voor- en nadelen van sparen en beleggen op een rij. Hij geeft toch de voorkeur aan zijn vertrouwde spaarrekening. Eén van zijn vroegere schoolkameraden,

Wouter, vindt dat onverstandig. Hij zegt: "Als ik jou was zou ik die € 500 in aandelen beleggen."

f Geef een argument voor het standpunt van Wouter.

Meerkeuzevragen

1

Wat is geen voorraadgrootheid?

- a. het spaartegoed van een huishouden
- b. de staatsschuld van de overheid
- c. het gezinsinkomen
- d. het aantal werklozen
- e. de waarde van de eigen woning

2

Stelling 1: Sparen vergroot de koopkracht in de toekomst

Stelling 2: Een tekort van de overheid betekent niets anders dan uitgestelde belastingheffing.

- a. stelling 1 is juist, stelling 2 is niet juist
- b. stelling 1 is onjuist, stelling 2 is juist
- c. beide stellingen zijn juist
- d. beide stellingen zijn onjuist

3.

Stelling 1: Bij geld zelf is er ook sprake van vraag en aanbod, dus is er ook sprake van een markt.

Stelling 2: De prijs van geld is rente

- a. stelling 1 is juist, stelling 2 is niet juist
- b. stelling 1 is onjuist, stelling 2 is juist
- c. beide stellingen zijn juist
- d. beide stellingen zijn onjuist

4

Stelling1: Een kredietnemer leent geld uit aan een kredietgever.

Stelling2: Iemand die geld leent offert huidige koopkracht op in ruil voor toekomstige.

- a. stelling 1 is juist, stelling 2 is niet juist
- b. stelling 1 is onjuist, stelling 2 is juist
- c. beide stellingen zijn juist
- d. beide stellingen zijn onjuist

5

Stelling 1: Als de overheid een openbare inschrijving houdt voor een lening spreken we van een onderhandse lening.

Stelling 2: Een obligatie is een eigendomsbewijs van een onderneming.

- a. stelling 1 is juist, stelling 2 is niet juist
- b. stelling 1 is onjuist, stelling 2 is juist
- c. beide stellingen zijn juist
- d. beide stellingen zijn onjuist

6

Stelling 1: Bedrijven en gezinnen zijn geldscheppende instanties

Stelling 2: Pensioenfondsen zijn voorbeelden van institutionele beleggers.

- a. stelling 1 is juist, stelling 2 is niet juist
- b. stelling 1 is onjuist, stelling 2 is juist
- c. beide stellingen zijn juist
- d. beide stellingen zijn onjuist

7

Stelling 1: Als nominale rente hoger is dan de inflatie is er sprake van een positieve reële rente.

Stelling 2: De hoogte van de rente hangt niet af van de inflatie.

- a. stelling 1 is juist, stelling 2 is niet juist
- b. stelling 1 is onjuist, stelling 2 is juist
- c. beide stellingen zijn juist
- d. beide stellingen zijn onjuist

8

Stelling 1: Door middel van prijsvergelijkingen bepaalt het CBS het consumptiepatroon van een gezin.

Stelling 2: Een forse verhoging van de BTW leidt tot bestedingsinflatie.

- a. stelling 1 is juist, stelling 2 is niet juist
- b. stelling 1 is onjuist, stelling 2 is juist
- c. beide stellingen zijn juist
- d. beide stellingen zijn onjuist

9

Stelling 1: Inflatie is gunstig voor mensen die geld hebben geleend.

Stelling 2: Voor een overheid met grote schulden is inflatie altijd nadelig.

- a. stelling 1 is juist, stelling 2 is niet juist
- b. stelling 1 is onjuist, stelling 2 is juist
- c. beide stellingen zijn juist
- d. beide stellingen zijn onjuist

10

Bij een inflatie van 7% en een nominale rente van 10% bedraagt de reële rente

- a. - 3,0%
- b. +3,0%
- c. -2,8%
- d. +2,8%

11

Het eerste jaar dalen de prijzen met 10%. Het jaar erop stijgen de prijzen met 15%. De inflatie over de twee jaren bedraagt dan

- a. +5,0%
- b. +3,5%
- c. -5,0%
- d. -3,5%

12

De prijzen stijgen gedurende twee jaar met 3%. De geldontwaarding over de twee jaren is dan

- a. 6,0%
- b. 6,1%
- c. 94,25%
- d. 5,74%

13

Stelling 1: Soms eisen vakbonden een extra loonstijging bovenop de inflatie. Dit noemen we Prijscompensatie.

Stelling 2: De consumentenprijsindex wordt berekend door een gewogen gemiddelde te bepalen van de afzonderlijke prijsindexcijfers.

- a. stelling 1 is juist, stelling 2 is niet juist
- b. stelling 1 is onjuist, stelling 2 is juist
- c. beide stellingen zijn juist
- d. beide stellingen zijn onjuist

14

De nominale rente en de inflatie bepalen samen de reële rente. In welk geval is de reële rente gelijk aan de nominale rente?

- a. Als de inflatie kleiner is dan nul
- b. Als de nominale rente meer dan 0% is
- c. Als de inflatie nul is
- d. Als de inflatie kleiner is dan nul.

15

Stelling 1: Als de nominale rente groter is dan nul en de inflatie kleiner dan nul dan is de reële rente hoger dan de nominale rente.

Stelling 2: Mensen gaan meer sparen als de verwachtingen voor de economie slecht zijn.

- a. stelling 1 is juist, stelling 2 is niet juist
- b. stelling 1 is onjuist, stelling 2 is juist
- c. beide stellingen zijn juist
- d. beide stellingen zijn onjuist

16

Gegeven is het volgende prijsverloop voor spijkerbroeken:

2005	60,00 euro
2006	61,50
2007	59,75
2008	62,25
2009	63,75
2010	64,00

Neem 2005 als basisjaar. Voor welk jaar geldt dan de index 106,25

- a. 2005
- b. 2006
- c. 2007
- d. 2008
- e. 2009
- f. 2010

17

In een jaar stijgt de consumentenprijsindex van 106,4 naar 108,4. De nominale rente bedraagt in dat jaar 5,0%. De reële rente bedraagt dan

- a. 2,5%
- b. 2,9%
- c. 3,0%
- d. 3,1%

18

Stelling 1: Indirecte ruil is ruil met geld

Stelling 2: Het CBS verricht regelmatig budgetonderzoek, omdat de bestedingspatronen van mensen veranderen.

- a. stelling 1 is juist, stelling 2 is niet juist
- b. stelling 1 is onjuist, stelling 2 is juist
- c. beide stellingen zijn juist
- d. beide stellingen zijn onjuist

19

Van drie artikel groepen zijn de volgende gegevens bekend

	Wegingsfactor	Prijsindex
A	30	106
B	20	95
C	50	102

Het gewogen gemiddelde indexcijfer bedraagt:

- a. 100
- b. 101,0
- c. 101,8
- d. 103,8

20

Wanneer de maatschappelijk geldhoeveelheid sterk stijgt, ontstaat er meestal

- a. bestedingsinflatie
- b. kosteninflatie
- c. zowel bestedingsinflatie als kosteninflatie
- d. deflatie